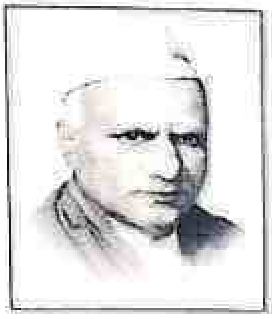

Dissemination of Education for Knowledge, Science and Culture:
-Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's

Vivekanand College, Kolhapur

(Empowered Autonomous)

Department of History

NOTICE

Date: 11/03/2025

The students of M.A. Part-I in the History Department of Vivekananda College are informed that Open book test on Chapter 4 (Art and Architecture during Sultanate Period) of the subject "History of Medieval India" will be conducted on Thursday, 13th March, 2025. The test will take place from 12:15 PM to 1:15 PM in Room Number 214. All students are requested to be present on time with their preparation and necessary reference materials for the test.

Dr. S. R. Kattimani

HEAD
DEPARTMENT OF HISTORY
VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR
(EMPOWERED AUTONOMOUS)

Scanned with OKEN Scanner

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR (EMPOWERD AUTONOMOUS)

M.A – I Semester – II

CONTINUOUS INTERNAL EXAMINATION

Subject – History

Title- History of Medieval India   Paper No -VII

Subject Code-DSC08HIS21

Date: 13-03-2025	13-03-2025
Total Marks:	15
Type of Test:	Open book Test
Additional Info:	
Module -	4
Que. Evaluate in detail the art and architecture during Sultanate Period.	

Scanned with OKEN Scanner

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार ॥
– शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

49936

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR (AUTONOMOUS)

SUPPLIMENT

प्रवेश हॉलच्या पाठीत

Suppliment No. : १२१७१३५

Roll No.

Class :

Signature of Supervisor: [signature]

Subject :

Test / Tutorial No. :

Div. :

14/15

प्र.३. दिल्ली सुलतानशाही कालीन कला स्थापत्याचे माहिती विस्तृत पणे लिहा.

'मध्य' आशियातून भारतात येणारे व भारतावर काहीकाळ राज्य करणारे तुर्क हे रानटी व असंस्कृत होते. हा फार मोठा गैरसमज आहे मावरून भागातून ते भारतासारख्या समृद्ध प्राचीन परंपरा लाभलेल्या देशात आले व त्यांच्या काळात कला वास्तुकला व साहित्याचा दाट प्रभाव आहे किंबहुना ते सारे भारतीयच आहे असा एक विचार काही भारतीय इतिहासकार मांडतात. परंतु इतिहासाची पाहणी तर वेगळेच सत्य बाहेर येते.

मध्ययुगीन सुलतानशाहीत वास्तुकलेच्या क्षेत्रात परदेशी व भारतीय शैलीची जो संगम झाला त्याची काही कारणे आहेत. भारतात तुर्कांनी ज्या वास्तू उभारल्या त्यासाठी त्याला भारतीय कलाकाराची मदत घ्यावी लागली. या भारतीय कलाकारांच्या स्वतःच्या काही कल्पना होत्या. त्या त्यांनी बांधकाम करताना राबवल्या मुसलमानांनी मशिदी स्मारके आणि राजमहलाचे बांधकाम करताना राबवल्या मुसलमानांनी बांधकाम करताना हिंदू व जैन मंदिर पाडून त्यातील दगड, खांब, दरवाजे, खिडक्या यांचा वापर केल्याने मुस्लीम वास्तुमध्ये भारतीय वास्तुशैलीची प्रतिबिंब असणे स्वाभाविक होते.

① कुव्वत - उल - इस्लाम मशीद :-

- कुतबद्दीने ऐबकाचे वास्तुकलेच्या क्षेत्रातील हे पहिले योगदान होय.
- इ.स. ११९३ मध्ये कुतबद्दीने दिल्ली जिंकली तो विजय साजरा करण्यासाठी इ.स. ११९८ मध्ये कुव्वत - उल - इस्लाम मशीद बांधण्यात आली.
- इ.स. १२३० मध्ये सुलतान अल्तमशने या मशीदीचा आकार दुपटीने वाढवला.
- हे शुद्ध मुसलीम शैलीचे नवीन बांधकाम आहे.

② कुतुबमिनार :

- मुस्लीम बांधवांना नमाजाची बांग देण्यासाठी कुतुबमिनारची उभारणी करण्यात आली.
- परंतु लवकरच हा उद्देश बाजूला पडून विजय स्तंभ म्हणून कुतुबमिनाराला लौकिक प्राप्त झाले.
- कुतुबमिनारच्या मूळ आराखड्यात चार मजले असून त्याची उंची २२८ फूट होती.
- या मिनाराच्या तळमजल्याच्या काही भाग कुतुबद्दीनच्या काळात पूर्ण झाला.
- आणि उर्वरित काम अल्तमशने पूर्ण केले.
- फर्ग्युसन च्या मते मनोरा शैलीचे हे जगातील सर्वश्रेष्ठ उदाहरण आहे.

③ अल्तमशचे स्मारक :-

- अत्यंत साधी असलेली ही वास्तू चौकोनी कली असून तिच्या आतील भागातील जमिनीपासून ते छतापर्यंतचा भाग कुराणातील हवाला वचनांनी कोरलेला आहे.

④ सुलातान गढी :-

- चौकोनीकृती गढीच्या घुमटासह असलेली वास्तू इ.स. १२३१-३२ च्या सुमारास बांधली गेली.
- भारतातील कोणत्याही स्मारकाशी साम्य नसलेल्या या वास्तूची तटबंदी ही प्रामुख्याने करड्या ग्रॅनाइटची असून मशीद तिच्या समोरील प्रवेश, ओसरी आणि अंगणाच्या बांधकाम हा पांढऱ्या संगमरवरा आहे.

⑤ अढाई - दीन - का - झोपडा :-

- इ.स. १२०० मध्ये कुतबद्दीने अजमेर येथे ही वास्तू बांधली व पुढे ती इल्तमशने सुशोभित केली.
- वास्तूची शैली कुव्वत - उल - इस्लाम या वास्तूशी मिळतीजुळती असली व आकाराने ही कुव्वत - उल - इस्लामच्या दुप्पट असली तरी कुव्वत - उल - इस्लामची नाजुकता व सौंदर्य ढाई दीन का झोपडा यात नाही (वास्तूत)

⑥ बल्बन स्मारक :-

- बल्बनचे स्मारक आज भिकार भग्नावस्थेत आहे.
- परंतु अत्यंत शास्त्रीय पद्धतीने बांधलेल्या या वास्तूच्या कमानवरून या स्मारकाचे महत्त्व लक्षात येते.

⑦ जमातखाना मशिद :-

- इस्लाम वास्तूशैलीत बांधलेली ही भारतातील सर्वात प्राचीन मशिदी पैकी एक आहे.
- या मशिदीत लाल रंगाच्या दगडाचा वापर केला असून त्यात तीन कळस आहेत.

Scanned with OKEN Scanner

- या वास्तूचे बांधकाम करताना मूळ उद्देश मशीद बांधणे हा नसून शेख निझामुद्दीन औलीयाचे स्मारक बांधणे हा होता.
- त्यामुळे त्याला एक मध्यवर्ती कक्ष आहे.

④ अलाई - दरवाजा :-

- कुव्वत - उल - इस्लाम मशिदीच्या विस्तार करण्यासाठी इ.स. १३११ मध्ये अल्लाउद्दीन खिलजीने दक्षिण दिशेला जो दरवाजा प्रवेशद्वारावर बांधले ते म्हणजे अलाई - दरवाजा होय.
- आज ही वास्तू खंडहर झाली असून तरी तिच्या अवशेषावरून ही इस्लामी वास्तूकलेचा मुकुटमणी होत असे स्पष्टपणे निदर्शनास येते.
- सर जॉन मार्शल म्हणतो की, या वास्तूच्या वस्तुशास्त्र कुणीही असो त्याने केवळ केवळ परंपरागत शैलीचा वापर न करता, मर्यादी बारिकसारिक गोष्टीही विचारपूर्वक अमलात आणल्या.

अशा प्रकारे काहीत मिश्र प्रकार तर उत्कृष्टरीत्या वास्तू करण्यात आल्या.

14/15

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ॥
– शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अधिकारप्रदत्त स्वायत्त)
कोल्हापूर

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.
(Empowered Autonomous)

SUPPLIMENT

15/15

Jr. Supervisor's Sign. :	[signature]
Students Sign. :	
Seat No. :	
Seat No. in words :	
Suppliment No. :	
17221	
Centre	

प्र. क्र.
Q. No.

विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर

नाव : गौरी विकास चव्हाण.

इयत्ता : बी.ए. भाग - 1

ह. क्रमांक : 7003

विषय : कुतुबशाही कालीन स्थापत्य व कला.

02	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र.
Q. No.

• सुलतानशाहीचा इतिहास

* सुलतानशाही काळातील कला स्थापत्याची माहिती विस्तृत लिहा.

• प्रस्तावना :

मध्य आशियातून भारतात येणारे व भारतात काही काळ राज्य करणारे तुर्क हे रानटी व असंस्कृत होते हा फार मोठा गैरसमज आहे. भारतास आगमन ते भारतासारख्या अतिशय प्राचीन परंपरा लाभलेल्या देशात आले व त्यांच्या काळात कला, वास्तुकला व साहित्याच्या क्षेत्रात जी काही निर्मिती झाली तिच्यावर भारतीय कला, वास्तुकला व साहित्याचा दाट प्रभाव आहे.

① कुव्वत-उल-इस्लाम मशीद –

कुतुबुद्दीन ऐबकाचे वास्तुकलेच्या क्षेत्रातील हे पहिले योगदान होय. इ.स. ११९३ मध्ये कुतुबुद्दीनने दिल्ली जिंकली. तो विजय साजरा करण्यासाठी इ.स. ११९८ मध्ये कुव्वत-उल-इस्लाम मशीद बांधण्यात येऊन ती सर्वशक्तीमान इस्लामला अर्पित करण्यात आली. चोकोनाकृती चौकाच्या भागभोवती स्तंभकाम

Section	Q. No.												
	Marks												03

प्र. क्र. Q. No.

असलेल्या या वास्तूत पश्चिमेला प्रार्थनेची जागा आहे. आतून किंवा बाहेरून या मशिदीचे निरीक्षण केल्यास तिच्यावर हिंदू वास्तुकलेचा स्पष्ट प्रभाव दिसून येतो.

④ कुतुबमिनार :

मुस्लिम बांधवांना नमाजाची बांग देण्यासाठी कुतुबमिनारची उभारणी करण्यात आली. परंतु बांधकामाचा मुख्य हा उद्देश बाजूला पडून विजय स्तंभ (चितोड व मांडू येथील स्तंभाप्रमाणे) म्हणून कुतुबमिनारला लौकिक प्राप्त झाला. कुतुबमिनारच्या मूळ आराखड्यात चार मजले असून त्याची उंची 225 फूट होती.

⑤ अढाई दिन का झोपडा :

इ. स. 1200 मध्ये कुतुबुद्दीनने अजमेर येथे ही वास्तू बांधली व पुढे ती अल्तमशने सुशोभित केली. तिच्या नावावरून ती अडीच दिवसात बांधून पूर्ण झाली असे म्हणणे चूक आहे. त्यासाठी अनेक वर्षांचा काळ लागला. काळाला हे कारण संयुक्तिक वाटते.

Scanned with OKEN Scanner

वास्तुशैली कुव्वत-उल-इस्लाम या वास्तुशी मिळतीजुळती असली व आकाराने ही कुव्वत-उल-इस्लाम याच्या दुप्पट असली तरी त्याची मांडणी व सौंदर्य ढाई दिन का झोपडा या वास्तूत नाही.

④ अलाई दरवाजा :

कुव्वत-उल-इस्लाम मशिदीचा विस्तार करण्यासाठी इ.स. 1311 मध्ये अल्लाउद्दीन खिलजीने दक्षिण दिशेला जे प्रवेशद्वार बांधले ते म्हणजे अलाई दरवाजा. आज ही वास्तू खंडर झाली असली तरी तिच्या अवशेषांवरून ती इस्लामी वास्तुकलेचा मुकुटमणी होता असे स्पष्टपणे दिसते.

⑤ सुलतानगढी :

अष्टकोनाकृती गढीच्या मधोमध असलेली ही वास्तू इ.स. 1231-32 च्या सुमारास बांधली गेली. भारतातील कोणत्याही स्मारकाशी (थडग्याशी) साम्य नसलेल्या या वास्तूची नक्षी ही प्रामुख्याने [illegible] [illegible] असून [illegible]. तिच्या समोरील प्रवेश, आणि [illegible] [illegible] हा पद्धती [illegible] आहे.

|| ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ||
– शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अधिकारप्रदत्त स्वायत्त)
कोल्हापूर

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.
(Empowered Autonomous)

SUPPLIMENT

Jr. Supervisor's Sign. :	
Students Sign. :	
Seat No. :	
Seat No. in words :	
Suppliment No. :	
	17223
Centre	

प्र. क्र. Q. No.

(6) मुलतान :

मुसलमानांनी कब्जा केलेल्या शहरांपैकी मुलतान हे भारतातील प्राचीन शहर. या शहरावर इस्लामचा शेकडो वर्षे ताबा असल्याने येथे मोठ्या प्रमाणावर बांधकाम झाले. येथे सुरुवातीच्या काळात दोन मशिदी बांधण्यात आल्या. पहिली मशीद ही महमंद बिन कासिमने बांधली.

(7) बंगाल :

बंगाल प्रांतातील या कालातील वास्तु प्रकार भारतातील वास्तुकला लौकिक शैलीच्या आहेत. या वास्तु प्रामुख्याने विटांनी बांधलेल्या असून त्यात दगडाचा वापर क्वचितच आढळतो. काहीच स्तंभावर टोकदार कमानी आणि भिंती हलक्या दिसतात.

02	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क.
Q. No.

④ गुजरात :

सुलतानशाहीतील प्रांतीय वास्तु गहेले गुजरात प्रांतातील वास्तु या शैली व सौंदर्याच्या दृष्टीने अग्रेसर आहेत. ही वैशिष्ट्ये गुजरात वास्तुशैलीमध्ये त्या प्रांतातील थोर स्थानिक शैली मुकवटल आहे. इ.स. 1032 ला सुलतानांचे पूर्व झालेले मोढेरा येथील विमलवसही जैन मंदिर याचे शब्दांनी वर्णन करणे अशक्य आहे.

⑤ दर्शनीस्थानाचे मशिदी :

पर्शियन शैलीचा प्रभाव दर्शवणारे हे थोंबेनाकुंची असून मध्यभागी उंच घुमट व त्याच्या बाजूला कमी उंचीचे घुमट असलेली नाणी आहेत. अहमदशाह बादशहाच्या काळात गुजरात वास्तुकलेने उत्कर्षाचा परमबिंदू गाठला. त्याने अनेक नवीन शहरांची निर्मिती केली. त्याने अहमदाबादच्या तटबंदीला आर्थिक मजबूत करून त्या शहरातील रस्ते बंद व रुंद केले.

Scanned with OKEN Scanner

Section	Q. No.													03
	Marks													

प्र. क्र.
Q. No.

⑩ माळवा :

माळव्याची स्वतःची शैली होती. माळव्याची जुनी राजधानी धार येथे दोन मशिदी आहेत. त्यापैकी एक मशिद म्हणजे एका मंदिराशी संलग्न असलेले एक संस्कृत महाविद्यालय होते. सध्याही ही वास्तु भोजशाळा या नावाने ओळखली जाते. याच भोजशाळेचे रूपांतर पुढे मशिदीत झाले. माळव्याच्या सुलतानांनी मांडू ही माळव्याची राजधानी केल्यानंतर तेथे मोठ्या प्रमाणात बांधकाम केले.

⑪ जौनपूर :

लोदी शासकांनी जौनपूरचा ताबा घेतल्यानंतर तेथील मुस्लिम वास्तु नष्ट केल्या तर काही काळाच्या ओघात नष्ट झाल्या. तरीही ज्या काही वास्तु शिल्लक आहेत त्यावरून आपल्याला जौनपूर वास्तुकलेची कल्पना येते. इब्राहीम नायब बारबाकने मशीद आणि किल्ला अनुक्रमे इ.स. 1376 आणि इ.स. 1377 मध्ये बांधले होते. या मशिदीच्या स्तंभांनी पद्धत अटाला मशिद आणि नंतर तयार झालेली की ही जौनपूरची मशीद त्यापुढे वहन केली.

04	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र.
Q. No.

(12) काश्मीर :

मुसलमानांनी जेव्हा काश्मीर जिंकले तेव्हा तेथे त्यांच्या पूर्वीच्या शासकांनी बांधलेल्या अनेक वास्तू आढळल्या. यामुळे मुस्लिम शासकांनी तेथील कुठली मंदिराचे रूपांतर मशिदी व थडग्यांमध्ये केले. मंदिरांची कबर झैन-उल-आबिदिनच्या काळात बांधण्यात आली. श्रीनगर येथील शाह हमदानची कुशी हा निव्वळ लाकडाचा बांधला आहे.

(13) मेवाड :

मेवाडचे रजपूत शासक हे निरनिराळ्या कला व वास्तुकलेचे आश्रयदाते होते. कुंभलगड हा किल्ला आणि कीर्तिस्तंभ किंवा जयस्तंभ या राणा कुंभाने बांधलेल्या वास्तू अतिशय प्रसिद्ध आहे. कीर्तिस्तंभ हा लाल व पांढऱ्या दगडांचा मिळून बांधण्यात आला आहे. त्यावर हिंदू देवदेवतांच्या अनेक प्रतिमा कोरलेल्या आहेत. चितोड येथील जैनांचा कीर्तिस्तंभ हाही त्याच्या कलाकुसरयुक्त कामामुळे प्रसिद्धीस पावला आहे.

13/15

Scanned with OKEN Scanner

13/15

नाव :- प्रियांका मोहन पाटील

Sem - II
M.A. I year

SUPPLIMENT

Jr. Supervisor's Sign. :	[signature]
Students Sign. :	
Seat No. :	7006
Seat No. in words :	
Suppliment No. :	
	17256
Centre	

प्र. क्र.
Q. No.

1) सुलतानशाही काळातील कला व स्थापत्यांची माहिती लिहा.

प्रस्तावना :-

मध्य आशियातून भारतात येणारे व भारतावर काही काळ राज्य करणारे तुर्क हे रानटी व असंस्कृत होते. हा फार मोठा गैरसमज आहे. आपल्या भागातून ते भारताप्रमाणेच समृद्ध प्राचीन परंपरा लाभलेल्या देशात आले. व त्यांच्या काळात कला, वास्तुकला व साहित्याच्या क्षेत्रात जी काही निर्मिती झाली त्यावर भारतीय कला, वास्तुकला व साहित्याचा दाट प्रभाव आहे. किंबहुना ते सारे भारतीयच आहे, असा एक विचार काही भारतीय इतिहासकार मांडतात. परंतु इतिहासाची पाने उलटली तर वेगळेच सत्य बाहेर येते.

फर्ग्युसनच्या कथनानुसार शिपायांच्या वेशातून आलेले व विजय हेच लक्ष्य असलेले तुर्क भारतात आले. त्यांच्या बरोबर ना कारागीर होते ना वास्तुशास्त्रज्ञ परंतु त्यांच्या जवळ होती वास्तुकलेतील जबरदस्त सहजप्रवृत्ती स्वतःची एक स्वतंत्र शैली. त्यामुळे वास्तु कलेचे कोणतेही तंत्र हस्तगत करणे त्यांच्या कडून चुक होणे शक्य नव्हते.

Scanned with OKEN Scanner

02	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र. Q. No.

सुलतान काळातील वास्तुकला

1) कुव्वत - उल - इस्लाम मशीद

कुतुबुद्दीन ऐबकचे वास्तुकलेच्या क्षेत्रातील हे पहिले योगदान होय. इ.स 1193 मध्ये कुतुबुद्दीने दिल्ली जिंकली. तो विजय साजरा करण्यासाठी इ.स 1195 मध्ये कुव्वत - उल - इस्लाम - मशीद बांधण्यात येऊन ती सर्वशक्तिमान इस्लामला अर्पित करण्यात आली. चौकोणाकृती मोकळ्या जागेभोवती स्तंभकाम असलेल्या या वास्तूत पश्चिमेला प्रार्थनेची जागा आहे. आतून किंवा बाहेरून या मशिदीचे निरिक्षण केल्यास तिच्यावर हिंदू कलेचा स्पष्ट ~~अ~~ प्रभाव दिसून येतो. ती ज्या पायावर उभी आहे त्या पायाच्या काही भाग निश्चितपणे हिंदू मंदिरांचा पाया आहे. आणि उरलेल्या वास्तूत हिंदूंच्या 27 पूजास्थानांच्या अवशेषांचा वापर करण्यात आलेला दिसून येतो. इ.स ~~1199~~ मध्ये प्रार्थना सभागृहा समोर एक कमानदार आडोसा उभारण्यात आला. इस्लामी वास्तुकलेच्या दृष्टीने हे बांधकाम निकृष्ट दर्जाचे आहे. हे बांधकाम मंदिराच्या मूळ भाग नसून तो नंतर करण्यात आला आहे स्पष्ट दिसून येते. इ.स. 1230 सुलतान अल्तमश ने या मशिदीचा आकार दुपटीने वाढवला विशेषतः प्रार्थना स्थळाची जागा व त्याला लागून असलेल्या सभागृहात वाढ करण्यात आली. हे बांधकाम नवीन शुद्ध मुसलमान शैलीचे आहे. पुढे अल्लाउद्दीन खिलजी ने ही या मशिदीच्या बांधकामात भर टाकली.

Scanned with OKEN Scanner

Section	Q. No.														
	Marks														03

प्र. क्र. Q. No.

२) कुतुबमिनार :-

मुस्लिम बांधवांना नमाजाची बांग देण्यासाठी कुतुबमिनारची उभारणी करण्यात आली. परंतु नंतरच हा उद्देश बाजुला पडून विजयाचा स्तंभ म्हणून कुतुबमिनारला लौकिक प्राप्त झाला. कुतुबमिनारच्या मूळ आराखड्यात चार मजले असून त्यांची उंची २२५ फूट होती. या मिनारच्या तळमजल्याचा भाग कुतुबुद्दीनच्या काळात पूर्ण केले. फिरोजशहा तुघलक काळात या इमारतीचा चौथा मजला वीज कोसळल्याने निकामी झाल्याने तो पाडून त्याच्या जागी दोन लहान मजले बांधण्यात आले. त्यामुळे मिनारची उंची वाढून ती २३४ फूट झाली. इ.स. १५०३ मध्ये दुरुस्ती करण्यात आली. या वास्तुच्या आतील भागाच्या भिंतीत मिळालेल्या काही पुराव्यांवरून ही मूळ हिंदू समुद्रगुप्ताने बांधलेली असून मुसलमानांनी केवळ त्यावर बाह्यसंस्कार केले. असा दावा काही इतिहासकार करतात. परंतु सर जॉन मार्शलला हा दावा मान्य नसून त्यांच्या मते ही संपूर्ण वास्तु तिच्या बारीक सारीक तपशिलासह शुद्ध इस्लामी शैलीची आहे. त्यांच्या मते या पद्धतीच्या मनोऱ्यांविषयी भारतीय अनभिज्ञ होते. या वास्तु वरील भिंतीवरील कोरीव काम आणि आणि सज्जाखालील बांधकाम शैली ही शुद्ध इस्लामी शैली आहे. मार्शल पुढे म्हणतो की, इस्लामच्या सामर्थ्याचे प्रतीक असलेल्या या इमारती इतकी भव्य, दिव्य आणि देखणी इमारत दुसरी असूच शकत नाही. फर्ग्युसनच्या मते मनोरा शैलीचा जगातील सर्वश्रेष्ठ प्रतीक आहे.

३) इल्तमशचे स्मारक :- अत्यंत साधी असलेली ही वास्तु चौकोनाकृती असून तिच्या आतील भागातील जमिनी पासून ते छतापर्यंतचा भाग कुराणातील वचनांनी कोरलेला आहे.

04 Section	Q. No.												
	Marks												

प्र. क्र. Q. No.

4) सुलतानगढी :-

चौकोनाकृती गढीच्या मधोमध असलेली ही वास्तू इ.स 1231 - 32 च्या सुमारास बांधली गेली. भारतातील कोणत्याही स्मारकाशी साम्य नसलेल्या या वास्तुची तटबंदी ही प्रामुख्याने करड्या ग्रॅनाइटची असुन मशीद तिच्या समोरील प्रवेश, ओसरी आणि घडण्याचा बाह्य भाग पांढऱ्या संगमरवराचा आहे.

5) अढाई दिन का झोपडा :-

इ.स 1200 मध्ये ऐबकाने अजमेर येथे ही वास्तू बांधली व पुढे ती अल्तमशने सुशोभित केली. तिच्या नावावरून ती अडीच दिवसात बांधण्यात आली, असे समजणे चुक आहे. त्यासाठी अडीच वर्षांचा काळ लागला असावा. हे जास्त संयुक्तिक वाटते. वास्तुची शैली कुव्वत - उल - इस्लाम या वास्तुची मिळती जुळती असली व आकाराने ही कुव्वत - उल - इस्लामच्या दुप्पट असली तरी कुव्वत - उल - इस्लामची नजाकत व सौंदर्य अढाई दिन का झोपडा या वास्तुला नाही.

6) बल्बन स्मारक :-

बल्बनचे स्मारक आज निव्वळ भग्नावस्थेत आहे. परंतु अत्यंत शास्त्रीय पद्धतीने बांधलेल्या या वास्तुच्या कमानीवरून या स्मारकाचे महत्व लक्षात येते. इस्लाम च्या वास्तुवरील हिंदू कारागिरांच्या प्रभाव विरुद्धच्या प्रतिक्रियेचे ही वास्तु उत्कृष्ट उदाहरण आहे.

Scanned with OKEN Scanner

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ॥
– शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अधिकारप्रदत्त स्वायत्त)
कोल्हापूर

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.
(Empowered Autonomous)

SUPPLIMENT

Jr. Supervisor's Sign. :	
Students Sign. :	
Seat No. :	
Seat No. in words :	
Suppliment No. :	
	17253
Centre	

प्र. क्र. / Q. No. 7

सुलतानशाहीतील कला

इस्लाममध्ये संगीत, नृत्य आणि चित्रकला यांना त्याज्य ठरविण्यात आले असले तरी इस्लाम शासित प्रदेशातून या कला लुप्त होऊ शकल्या नाहीत. कारण मानवी भावना कलात्मकरीत्या व्यक्त करण्यासाठी या कलांची फार मदत होते. अंत:करणाशी खोल गाभ्यात दडलेल्या निरनिराळ्या भावना व्यक्त करण्यासाठी कुणी शब्दांना संगीत बद्ध करतात. कुणी तालबद्ध नृत्यातून अंगविक्षेप व चेहऱ्यावरील हावभावांच्या माध्यमाने आकार होतात. तर कुणी शब्दांना रंग आणि कुंचल्यातून त्या भावनांचे आविष्कार करण्याचा प्रयत्न करतात.

भारतात प्राचीन काळापासून संगीताचे अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. मुसलमानांच्या आक्रमणानंतरही याचे महत्त्व कधी न होता वाढतच गेले. सुफीसंत, भारतीय संगीतकार भक्ती चळवळीचे प्रवर्तक, राजकीय दरबार आणि सुलतान दिल्लीचे व्यापारी यांनी संगीताच्या वारसा हातभार लावला सिकंदर लोदीच्या दरबारी गायकांविषयी म्हटले जाते की, त्याच्या दरबारातील गायक या कलेत इतके पारंगत होते. की श्रोत्यांना मद्य पुरविण्याशिवाय अतीव आनंदाने बेहोष पडत असत. राजा मानसिंगाच्या काळात ग्वाल्हेर येथे एक संगीत महाविद्यालय सुरू करण्यात आले.

02 Section Q. No. Marks

प्र. क्र. Q. No.

तानसेन हा सुप्रसिद्ध गायक आग्य महाविद्यालयाचा विद्यार्थी होता. नृत्यांगना, वारांगना, आणि गुलाम, स्त्रीया ही त्यांच्या व्यवसायासाठी संगीत शिकत. दक्षिण भारतात नृत्यकलेने असाधारण प्रगती केली होती. भगवान शिव नटराज्याच्या रूपात नृत्याची देवता मानली जाते.

सुलतानशाहील चित्रकलेची मात्र अधोगती झालेली दिसते. किंबहुना ती जवळ जवळ नष्ट झाली असे म्हणणे जास्त योग्य होईल. परंतु काही विद्वानांचे म्हणणे असे आहे की मध्यादया गोष्टीच्या पुरावा न मिळणे म्हणजे तिचे अस्तित्व नाकारणे हे संकुचितपणा नाही कारण ज्या देशात अजिंठ्यासारखी जगद्विख्यात चित्रकला निर्माण झाली त्या देशातून ती उज्वल परंपरा कायमची नष्ट होणे शक्य नाही. अलीकडच्या काळात सुलतान शाहीतील चित्रकलेचे नमुने हाती लागले आहेत. बंगालमध्ये पाम वृक्षाच्या पानांवर काढलेली चित्रे आढळी आहेत. पण त्याचा दर्जा सामान्य आहे. काही जैन ग्रंथात चित्रकलेचे नमुने आढळतात पण तेही दर्जाहीन आहेत. ग्वाल्हेरच्या मानमंदिर आणि तेथल्या मंदिरातील भिंतीवर चित्रकलेचे काही नमुने अस्पष्ट स्वरूपात आढळतात. जेव्हा अकबराने त्याच्या दरबारात काही चित्रकारांना स्थान दिले तेव्हा त्यात काही भारतीय चित्रकारही होते. जर भारतीय चित्रकला नष्ट झाली असती तर दरबारातील श्रेष्ठ दर्जाच्या चित्रकारासमवेत हिंदू चित्रकारांना अकबराने निश्चितपणे स्थान दिले नसते.

13/15

नाव - कु. मयुरी मुरलीधर पाटील.

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ॥
– शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अधिकारप्रदत्त स्वायत्त)
कोल्हापूर

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.
(Empowered Autonomous)

SUPPLIMENT

14/18

Jr. Supervisor's Sign. :	[signature]
Students Sign. :	
Seat No. :	7005
Seat No. in words :	
Suppliment No. :	
Centre	

प्र. क्र. Q. No. 2

सुलतानशाहि काळातील कला स्थापत्या-ची माहिती विस्तृत पणे किंवा चिकित्सक पद्धतीने लिहा.

→ सुलतानशाहि काळातील कला स्थापत्य ची माहिती विस्तृत पणे किंवा चिकित्सक पद्धतीने पुढीलप्रमाणे.

सुलतानशाहि कालखंड १३ व्या शतकाच्या सुरुवातीपासून ते १६ व्या शतकाच्या मध्यापर्यंत हा भारतीय कला आणि स्थापत्यशास्त्रामध्ये एक महत्वाचा टप्पा मानला जातो.

या काळात दिल्ली सल्तनत आणि त्यानंतर उदयास आलेल्या प्रादेशिक सल्तनी भारतीय आणि इस्लामिक शैलीचे मिश्रण घडवून आणले.

या संमिश्र शैलीतून अनेक

02	Section	Q. No.											
		Marks											

प्र. क्र.
Q. No.

उत्कृष्ट वास्तू आणि कलाकृती निर्माण झाल्या ज्या आजही भारतीय इतिहासाची साक्ष देतात.

सुलतानशाही स्थापत्याची प्रमुख वैशिष्ट्ये -

① भारतीय आणि इस्लामिक शैलींचा समन्वय
हे या काळातील स्थापत्याचे सर्वात महत्त्वाचे वैशिष्ट्य आहे.
तुर्की आणि पर्शियन कारागिरांनी भारतीय कारागिरांच्या मदतीने प्राचीन मंदिरांमधील आणि स्थानिक बांधकाम शैलीमधील घटक आत्मसात केले आणि त्यांना इस्लामिक वास्तुशैलीतील वैशिष्ट्यांशी जोडले.
उदा - कमानी, घुमट आणि मीनार यासारख्या इस्लामिक घटकांचा वापर भारतीय बांधकाम साहित्यामध्ये आणि सजावटी मध्ये केला होता.

② कमान आणि घुमटांचा प्रभावी वापर -
इस्लामिक स्थापत्यशैलीतील कमान आणि घुमट हे सुलतानशाही इमारतींचे अविभाज्य भाग बनले.
यामुळे इमारतींना भव्यता आणि विशालता लाभली. वेगवेगळ्या प्रकारच्या कमानींचा
उदा- घुमटांच्या डिझाइनचा वापर केला गेला.

Section	Q. No.												
	Marks												

03

प्र. क्र.
Q. No.

(३) मिनारांची निर्मिती -

मशिदी आणि इतर महत्त्वाच्या इमारतींना उंच आणि आकर्षक मिनार जोडले गेले.

हे केवळ धार्मिक कार्यासाठीच नव्हे, तर सत्ता आणि प्रतिष्ठेचे प्रतीक म्हणूनही महत्त्वाचे होते. कुतुब मीनार हे याचे उत्तम उदाहरण आहे.

(४) सजावटीवर भर -

इमारतींना सुंदर बनविण्यासाठी विविध प्रकारच्या सजावटीचा वापर केला. यामध्ये कुराणमधील आयते, कोरीव, भौमितिक आकृत्या, वेलबुट्टी, इत्यादी रंगीत दगडांचा वापर यांचा समावेश होता.

(५) स्थानिक साहित्याचा वापर -

बांधकामासाठी स्थानिक पातळीवर उपलब्ध असलेल्या दगडांचा (उदा. लाल वाळूचा दगड, ग्रेनाइट) आणि इतर साहित्याचा मोठ्या प्रमाणावर वापर केला गेला.

(६) पाण्याची व्यवस्था

सुलतानशाही शासकांनी पाणी व्यवस्थापनावर विशेष लक्ष दिले. अनेक ठिकाणी तलाव, विहिरी आणि कालवे बांधले गेले, ज्यामुळे पाण्याची उपलब्धता सुनिश्चित करता येईल.

Scanned with OKEN Scanner

04	Section	Q. No.													
		Marks													

प्र. क्र.
Q. No.

सुलतानशाही काळातील प्रमुख कला प्रकार -

① चित्रकला -
या काळात चित्रकला मोठ्या प्रमाणावर विकसित झाली नसली तरी, हस्तलिखितांमध्ये लघुचित्रांची परंपरा सुरू झाली. पर्शियन शैलीचा प्रभाव या चित्रांवर दिसून येतो.

② हस्तकला -
वस्त्रोद्योग, धातुकाम आणि लाकडी वस्तूंच्या निर्मितीमध्ये उत्कृष्ट कारागिरी दिसून येते.
पर्शियन आणि भारतीय डिझाइनचे मिश्रण या वस्तूंमध्ये आढळते.

③ संगीत -
सुलतानशाही दरबारांमध्ये संगीत आणि नृत्याला आश्रय मिळाला. भारतीय आणि पर्शियन संगीत परंपरांच्या संयोगातून नवीन संगीत प्रकार उदयास आले.
अमीर खुसरो यांच्यासारख्या संगीतकारांनी यात महत्त्वाची भूमिका बजावली.

④ साहित्य - पर्शियन आणि स्थानिक भाषांमधील साहित्याची निर्मिती या काळात झाली.

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ॥
– शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अधिकारप्रदत्त स्वायत्त)
कोल्हापूर

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.
(Empowered Autonomous)

SUPPLIMENT

Jr. Supervisor's Sign. :	
Students Sign. :	
Seat No. :	
Seat No. in words :	
Suppliment No. :	4804
Centre	

प्र. क्र. Q. No.

सुलतानशाही स्थापत्यामधे चिकित्सक विश्लेषण

① सामंजस्य व संघर्ष.
काही इतिहासकारांचे मत आहे की सुलतानशाही स्थापत्य हे भारतीय आणि इस्लामिक शैलीमधील सामंजस्याचे प्रतीक आहे. तर काहीजण याला एका संस्कृतीने दुसऱ्या संस्कृतीवर लादलेले स्वरूप म्हणून पाहतात

② राजकीय व सामाजिक संदर्भ.
सुलतानशाही स्थापत्य केवळ सौंदर्य आणि कार्यात्मकतेचे प्रतीक नव्हते, तर ते शासकांच्या राजकीय शक्ती आणि सामाजिक व्यवस्थेचे प्रतिबिंब करते
मोठ्या इमारती बांधून शासकांनी आपली सत्ता आणि समृद्धी दर्शवण्याचा प्रयत्न केला
अशाप्रकारे हा राजकीय व सामाजिक संदर्भ होता.

Scanned with OKEN Scanner

02 Section	Q. No.											
	Marks											

प्र. क्र. Q. No.

③ प्रादेशिक विविधता -

दिल्ली सल्तनतच्या कमजोर पडल्या नंतर उदयास आलेल्या प्रादेशिक सल्तनती-मध्ये उदा- बहमनी, विजयनगर - जरी स्वतंत्र होते तरी त्यांच्यावर सुलतानशाहीचा प्रभाव होता. गुजरात, माळवा

त्यामुळे सुलतानशाही स्थापत्यामध्ये प्रादेशिक विविधता दिसून येते

④ दीर्घकालीन प्रभाव -

सुलतानशाही स्थापत्याने भारतीय स्थापत्यकलेवर दीर्घकाळ प्रभाव टाकला. मुघल स्थापत्यशैली ही याच संमिश्र शैलीच्या टप्प्याने विकसित आणि अधिक परिपक्व प्रकार होता.

अशाप्रकारे वरीलप्रमाणे सुलतान-शाही कालीन कला स्थापत्याची माहिती विस्तृत व चिकित्सक पद्धतीने आहे.

14

15

नाव - कु. माधुरी मुरलीधर पाटील.

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ॥
- शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अधिकारप्रदत्त स्वायत्त)
कोल्हापूर

15/18

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.
(Empowered Autonomous)

SUPPLIMENT

Jr. Supervisor's Sign.:	[signature]
Students Sign.:	
Seat No.:	7005
Seat No. in words.:	
Suppliment No.:	
Centre	

प्र. क्र. Q. No. 2

सुलतानशाहि काळातील कला स्थापत्याची माहिती विस्तृत पणे किंवा चिकीत्सक पद्धतीने लिहा

→ सुलतानशाहि काळातील कला स्थापत्याची माहिती विस्तृत पणे किंवा चिकीत्सक पद्धतीने पुढीलप्रमाणे.

सुलतानशाहि कालखंड 13 व्या शतकाच्या सुरुवातीपासून ते 16 व्या शतकाच्या मध्यापर्यंत हा भारतीय कला आणि स्थापत्यशास्त्रामध्ये एक महत्त्वाचा टप्पा मानला जातो.

या काळात दिल्ली सल्तनत आणि त्यानंतर उदयास आलेल्या प्रादेशिक सल्तनींनी भारतीय आणि इस्लामिक शैलीचे मिश्रण घडवून आणले

या संमिश्र शैलीतून अनेक

02	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र.
Q. No.

उत्कृष्ट वास्तू आणि कलाकृती निर्माण झाल्या ज्या आजही भारतीय इतिहासाची साक्ष देतात.

सुलतानशाही स्थापत्याची प्रमुख वैशिष्ट्ये -

① भारतीय आणि इस्लामिक शैलींचा समन्वय हे या काळातील स्थापत्याचे सर्वात महत्त्वाचे वैशिष्ट्य आहे.

तुर्की आणि पर्शियन कारागिरांनी भारतीय कारागिरांच्या मदतीने पूर्वीच्या मंदिरामधील आणि स्थानिक बांधकाम शैलीमधील घटक आत्मसात केले आणि त्यांना इस्लामिक वास्तुशैलीतील वैशिष्ट्य ही जोडले.

उदा - कमानी, घुमट आणि मीनार यासारख्या इस्लामिक घटकांचा वापर भारतीय बांधकाम साहित्यामध्ये आणि सजावटी मध्ये केला होता.

② कमान आणि घुमटांचा प्रभावी वापर -

इस्लामिक स्थापत्यशैलीतील कमान आणि घुमट हे सुलतानशाही इमारतींचे अविभाज्य भाग बनले. यामुळे इमारतींना भव्यता आणि विशालता लाभली. वेगवेगळ्या प्रकारच्या कमानींच्या.
उदा- घुमटांच्या डिझाइनचा वापर केला गेला.

Section	Q. No.												03
	Marks												

प्र. क्र. Q. No.

③ मिनारांची निर्मिती.

मशिदी आणि इतर महत्त्वाच्या इमारतींना उंच आणि आकर्षक मिनार जोडले गेले.

हे केवळ धार्मिक कार्यासाठीच नव्हे, तर रचना आणि प्रतिष्ठेचे प्रतीक म्हणूनही महत्त्वाचे होते. कुतुब मिनार हे याचे उत्तम उदाहरण आहे.

④ सजावटीवर भर -

इमारतींना सुंदर बनविण्यासाठी विविध प्रकारच्या सजावटींचा वापर केला. यामध्ये कुराणामधील आयते, कोरीव, भौमितिक आकृत्या, वेलबुट्टी, आणि रंगीत दगडांचा वापर यांचा समावेश होतो.

③ स्थानिक साहित्याचा वापर -

बांधकामासाठी स्थानिक पातळीवर उपलब्ध असलेल्या दगडांचा (उदा-लाल वाळूचा दगड, ग्रेनाइट) आणि इतर साहित्याचा मोठ्या प्रमाणावर वापर केला गेला.

⑥ पाण्याची व्यवस्था

सुलतानकालीन शासकांनी पाणी व्यवस्थापनावर विशेष लक्ष दिले. अनेक ठिकाणी तलाव, विहिरी आणि कालवे बांधले गेले ज्यामुळे पाण्याची उपलब्धता सुनिश्चित करता येईल.

Scanned with OKEN Scanner

04	Section	Q. No.											
		Marks											

प्र. क्र. Q. No.

सुलतानशाही काळातील प्रमुख कला प्रकार -

① चित्रकला -

या काळात चित्रकला मोठ्या प्रमाणावर विकसित झाली नसली तर हस्तलिखितांमध्ये लघुचित्रांची परंपरा सुरू झाली. पर्शियन शैलीचा प्रभाव या चित्रांवर दिसून येतो.

② हस्तकला -

वस्त्रोद्योग, धातुकाम आणि लाकडी वस्तूंच्या निर्मितीमध्ये उत्कृष्ट कारागिरी दिसून येते.

पर्शियन आणि भारतीय डिझाइनचे मिश्रण या वस्तूमध्ये आढळते.

③ संगीत -

सुलतानशाही दरबारांमध्ये संगीत आणि नृत्याला आश्रय मिळाला. भारतीय आणि पर्शियन संगीत परंपरांच्या संयोगातून नवीन संगीत प्रकार उदयास आले.

अमीर खुसरो यांसारख्या संगीतकारांनी यात महत्त्वाची भूमिका बजावली.

④ साहित्य - पर्शियन आणि स्थानिक भाषांमधील साहित्याची निर्मिती या काळात झाली.

Scanned with OKEN Scanner

|| ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ||

– शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अधिकारप्रदत्त स्वायत्त)
कोल्हापूर

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.

(Empowered Autonomous)

SUPPLIMENT

Jr. Supervisor's Sign. :	
Students Sign. :	
Seat No. :	
Seat No. in words :	
Suppliment No. :	
4804	
Centre	

प्र. क्र.
Q. No.

सुलतानशाही स्थापत्यामधे वैशिष्ट्यपूर्ण विश्लेषण

① सामंजस्य व संघर्ष.

काही इतिहासकारांचे मत आहे की सुलतानशाही स्थापत्य हे भारतीय आणि इस्लामिक शैलीमधील सामंजस्याचे प्रतीक आहे. तर काहींना याला एका संस्कृतीने दुसऱ्या संस्कृतीवर लादलेले स्वरूप म्हणून पाहतात

② राजकीय व सामाजिक संदर्भ.

सुलतानशाही स्थापत्य केवळ सौंदर्य आणि कार्यात्मकतेचे प्रतीक नव्हते, तर ते शासकांच्या राजकीय शक्ती आणि सामाजिक व्यवस्थेचेही प्रतिनिधित्व करते

मोठ्या इमारती बांधून शासकांनी आपली सत्ता आणि समृद्धी दर्शवण्याचा प्रयत्न केला

[illegible] हा राजकीय व सामाजिक संघर्ष होता.

02	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र. Q. No.

③ प्रादेशिक विविधता -

दिल्ली सल्तनतच्या कमजोर पडल्या नंतर उदयास आलेल्या प्रादेशिक सल्तनती- मध्ये उदा- बहमनी, विजयनगर - जरी स्वतंत्र होते तरी त्यांच्यावर सुलतानशाहीचे प्रभाव होता. गुजरात माळवा.

त्यामुळे सुलतानशाही स्थापत्यामध्ये प्रादेशिक विविधता दिसून येते.

④ दीर्घकालीन प्रभाव -

सुलतानशाही स्थापत्याने आर्किम स्थापत्यकलेवर दीर्घकाळ प्रभाव टाकला. मुघल स्थापत्यशैली ही याच समिश्र शैलीच्या एक विकसित आणि अधिक परिपक्व प्रकार होता.

अशाप्रकारे वरीलप्रमाणे सुलतान- शाही काळातील कला स्थापत्याची माहिती विस्तृत व शिस्तीत पद्धतीने आहे.

15
15

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ॥
– शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

विवेकानंद कॉलेज
(अधिकारप्रदान स्वायत्त)
कोल्हापूर

13/15

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.
(Empowered Autonomous)

नाव - श्रेया सुरेश ढेरे.
SEM - II
M.A. I Year.

SUPPLIMENT

Jr. Supervisor's Sign. :	[signature]
Students Sign. :	
Seat No. :	7006
Seat No. in words :	
Suppliment No. :	
	4789
Centre Paper No -	

विषय - भारताच्या सुलतानशाहीचा इतिहास.

प्र. क्र.
Q. No.

1. सुलतानशाही काळातील कला व स्थापत्यांची माहिती लिहा.

प्रस्तावना :

मध्य आशियातून भारतात येणारे व भारतावर काही काळ राज्य करणारे तुर्क हे रानटी व असंस्कृत होते हा फार मोठा गैरसमज आहे. मागास भागातून ते भारतासारख्या समृद्ध प्राचीन परंपरा लाभलेल्या देशात आले. व त्यांच्या काळात कला, वास्तुकला व साहित्याच्या क्षेत्रात जी काही निर्मिती झाली तिच्यावर भारतीय कला, वास्तुकला व साहित्याचा दाट प्रभाव आहे किंबहुना ते सारे भारतीयच आहे असा एक विचार काही भारतीय इतिहासकार मांडतात. परंतु इतिहासाची पाने उलटली तर वेगळेच सत्य बाहेर येते.

फर्ग्युसनच्या कथनानुसार सिथियाच्या देशातून आलेले व [illegible] तुर्क भारतात आले. त्यांच्याबरोबर जे कारागीर होते ते वास्तुशास्त्रज्ञ परंतु त्यांच्याजवळ होती वास्तुकलेविषयी [illegible] 'स्थल' ही एक [illegible] शैली त्यामुळे वास्तुकलेचे कोणतेही तंत्र [illegible] त्यांच्याकडून एक होते [illegible].

Scanned with OKEN Scanner

02	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र.
Q. No.

सुलतान कालातील वास्तुकला

1. कुवत - उल - इस्लाम मशीद

कुतुबुद्दीन ऐबकचे वास्तुकलेच्या क्षेत्रातील हे पहिले योगदान होय. इ. स. ११९३ मध्ये कुतुबुद्दीनने दिल्ली जिंकली. तो विजय साजरा करण्यासाठी इ. स. ११९५ मध्ये कुव्वत - उल - इस्लाम - मशीद बांधण्यात आली. ही सर्वशक्तिमान इस्लामला अर्पित करण्यात आली. ही चौकोनाकृती मोकळ्या जागेभोवती स्तंभकाम असलेली जागा आहे. आत या वास्तूत पश्चिमेला प्रार्थनेची जागा आहे. या मशिदीचे निरीक्षण केल्यास निश्चितपणे या मशिदीवर हिंदू वास्तुकलेचा स्पष्ट प्रभाव दिसून येतो. ती जी पायावर उभी आहे, त्या पायाचा अर्धा भाग निश्चितपणे हिंदू मंदिराचा पाया आहे आणि उरलेल्या बाबतीत हिंदूंच्या २७ पूजास्थानांच्या अवशेषांचा वापर करण्यात आलेला दिसतो. इ. स. ११९४ मध्ये प्रार्थना सभागृहासमोर एक कमानदार भिंत उभारण्यात आली. इस्लामी वास्तुकलेच्या दृष्टीने हे बांधकाम निकृष्ट दर्जाचे आहे. हे बांधकाम मंदिराचा मूळ भाग नसून ते नंतर करण्यात आले असे स्पष्ट दिसून येते. इल्तुतमिश सुलतान इल्तुतमिशने या मशिदीचा आकार दुपटीने वाढवला. विशेषतः प्रार्थनास्थळाची जागा व त्याला लागून असलेल्या सभागृहात वाढ करण्यात आली. हे बांधकाम करताना सुद्धा मुसलमान शैलीचे आहे. पुढे अल्लाउद्दीन खिलजीने ही या मशिदीच्या बांधकामात भर टाकली.

Section	Q. No.													03
	Marks													

प्र. क्र. 2

कुतुबमिनार :

मुस्लिम बांधवांना नमाजाची बांग देण्यासाठी कुतुबमिनारची उभारणी करण्यात आली होती. परंतु कालक्रमात हा उद्देश बाजूला पडून विजय स्तंभ म्हणून कुतुबमिनारला लौकिक प्राप्त झाला. कुतुबमिनारच्या मूळ आराखड्यात चार मजले असून त्याची उंची 225 फूट होती. या मिनारच्या तळमजल्याचा काही भाग कुतुबुद्दीनच्या काळात पूर्ण झाला आणि उर्वरित बांधकाम अल्तमशने पूर्ण केले. फिरोजशहा तुघलकाच्या काळात या इमारतीच्या चौथ्या मजल्यावर वीज कोसळल्याने निकामी झाल्याने तो पाडून त्याच्या जागी दोन अलग मजले बांधण्यात आले. त्यामुळे मिनारची उंची वाढून ती 234 फूट झाली. इ.स. 1503 मध्ये या मिनारच्या वरच्या मजल्याला बाधा पोहोचल्याने त्याची दुरुस्ती करण्यात आली. या वास्तूच्या खालील भागाच्या भिंतीत मिळालेल्या काही पुराव्यांवरून ही मूळ हिंदू वास्तू (स्मृतिस्तंभ) बांधलेली असून मुसलमानांनी केवळ तिच्यावर बाह्यसंस्कार केले असा दावा काही इतिहासकार करतात. परंतु सर जॉन मार्शलला हा दावा मान्य नसून त्यांच्या मते ही संपूर्ण वास्तू निव्वळ बारीक धार्मिक तपशिलासह शुद्ध इस्लामी शैलीची आहे. त्यांच्या मते या पद्धतीच्या मनोऱ्यांविषयी भारतीय अनभिज्ञ होते. परंतु मुसलमान मात्र या शैलीशी परिचित होते. या वास्तूतील भिंतीवरील कोरीवकाम आणि अंतर्गत बांधकाम शैली ही शुद्ध इस्लाम शैली आहे. मार्शल पुढे म्हणतो की, इस्लामच्या आगमनाचे प्रतीक असलेल्या या इमारती इतकी भव्य, दिव्य आणि देखणी इमारत असू दुसरी शोधून सापडत नाही. फर्ग्युसनच्या मते अलंकार शैलीचे जे जगातील सर्वश्रेष्ठ प्रतीक आहे.

Aishwarya Yashwant Patil.

॥ ... यासाठी शिक्षण प्रसार ॥
— श्री डॉ. बापूजी साळुंखे

04	Section	Q. No.											
		Marks											

प्र. क्र. / Q. No. 3

अल्तमशचे स्मारक : अत्यंत साधी असलेली ही वास्तु चौकोनाकृती असून तिच्या आतील भागातील जमिनी पासून ते छतापर्यंतचा भाग कुराणातील वचनांनी कोरले आहे.

४. **सुलतानगढी :**

चौकोनाकृती गढीच्या मधोमध असलेली ही वास्तु इ.स. १२३१-३२ च्या सुमारास बांधली गेली. भारतातील कोणत्याही स्मारकाशी साम्य नसलेल्या या वास्तूची नक्षी ही प्रामुख्याने करड्या ग्रॅनाइटची असून मशीद, तिच्या समोरील प्रवेश, ओसरी आणि घुमटाचा बाह्य भाग पांढऱ्या संगमरवराचा आहे.

5. **अढाई दिन का झोपडा :**

इ.स. १२०० मध्ये कुतुबुद्दीन ऐबकाने अजमेर येथे ही वास्तु बांधली व पुढे ती अल्तमशने सुशोभित केली. तिच्या नावावरून ती अडीच दिवसात बांधून पूर्ण झाली असावी असा समज आहे. त्यासाठी अडीच वर्षांचा काळ लागला असावा हे जास्त संयुक्तिक वाटते. वास्तूची शैली कुव्वत-उल-इस्लाम या वास्तूशी मिळतीजुळती आहे व आकाराने ती कुव्वत-उल-इस्लामच्या दुप्पट असली तरी कुव्वत-उल-इस्लामची नजाकत व सौंदर्य अढाई दिन का झोपडा या वास्तूला नाही.

6. **बल्बन स्मारक :** बल्बनचे स्मारक आज भग्न अवस्थेत आहे. परंतु अत्यंत शास्त्रीय पद्धतीने बांधलेल्या या वास्तूमुळे कमानीवरून या स्मारकाचे महत्त्व लक्षात येते. इस्लामच्या वास्तूतील हिंदू कारागिरांच्या प्रभावाविरुद्धच्या प्रतिक्रियेचे ही वास्तू उत्कृष्ट उदाहरण आहे.

Scanned with OKEN Scanner

।। ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ।।
– शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अधिकारप्रदत्त स्वायत्त)
कोल्हापूर

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.

(Empowered Autonomous)

SUPPLIMENT

Jr. Supervisor's Sign. :

Students Sign. :

Seat No. :

Seat No. in words :

Suppliment No. : 4844

Centre

प्र. क्र.
Q. No.

सुलतानशाहीतील कला

इस्लाममध्ये संगीत, नृत्य आणि चित्रकला यांना त्याज्य ठरविण्यात आले असले तरी इस्लामशासित प्रदेशातून या कला लुप्त होऊ शकल्या नाहीत कारण मानवी भावना कलात्मकरीत्या व्यक्त करण्यासाठी या कलांची फार मदत होते. अंतःकरणाच्या खोल गाभ्यात दडलेल्या निरनिराळ्या भावना व्यक्त करण्यासाठी कुणी शब्दांना संगीतबद्ध करतात कुणी तालबद्ध नृत्यातून अंगविक्षेप व चेहऱ्यावरील हावभावांच्या माध्यमाचा आधार घेतात तर कुणी रंग आणि कुंचल्यातून त्या भावनांचे आविष्कार करण्याचा प्रयत्न करतात.

भारतात प्राचीन काळापासून संगीताचे अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. मुसलमानांच्या आक्रमणानंतरही याचे महत्त्व कमी न होता वाढतच गेले. सुफीसंत, भारतीय संगीतकार भक्तीचळवळीचे प्रवर्तक, राजकीय दरबार आणि गुलाम स्त्रियांचे व्यापारी यांनी संगीताच्या वाढीस हातभार लावला. सिकंदर लोदीच्या दरबारी गायकांविषयी म्हटले जाते की, त्याच्या दरबारातील गायक या कलेत इतके पारंगत होते की श्रोत्यांना मद्य पुरविणाऱ्या किंवा मदत पुरविण्याचे काम विसरून संगीताच्या अतीव आनंदाने बेहोष पडत असत. राजा मानसिंगाच्या काळात ग्वाल्हेर येथे एक

Scanned with OKEN Scanner

02	Section	Q. No.										
		Marks										

प्र. क्र. Q. No.

एक संगीत महाविद्यालय सुरु करण्यात आले. तेथे
तानसेन हा सुप्रसिद्ध गायक याच महाविद्यालयाचा
विद्यार्थी होता. नृत्यांगना, वारांगना आणि सुलतान स्व
ही त्यांच्या व्यवसायासाठी संगीत शिकत. दक्षिण भा
नृत्यकलेने असाधारण प्रगती केली होती. भगवान शिव
नटराजाच्या रूपात नृत्याचीच देवता मानली जाते.

सुलतानशाहीतील चित्रकलेची मात्र अधोगती झालेली
दिसते. किंबहुना ती जवळ जवळ नष्ट झाली असे म्हणणे
जास्त योग्य होईल. परंतु काही विद्वानांचे म्हणणे अ
आहे की पुराव्याच्या गोष्टीचा पुरावा न मिळणे म्हणजे ति
अस्तित्वच नाकारणे हे संयुक्तिक नाही. कारण ज्या देश
अजिंठ्यासारखी जगद्विख्यात चित्रकला निर्माण झाली
त्या देशातून ती उज्ज्वल परंपरा कायमची नष्ट होणे
शक्य नाही. अलीकडच्या काळात सुलतानशाहीतील चित्र
कलेचे नमुने हाती लागले आहेत. बंगालमध्ये पाम
वृक्षाच्या पानावर काढलेली काही चित्रे आढळली आहेत.
पण त्याचा दर्जा सामान्य आहे. काही जैन ग्रंथात
चित्रकलेचे नमुने आढळतात पण तेही दर्जाहीन आहेत
ग्वाल्हेरच्या मानमंदिर आणि वेरूळच्या मंदिरातील
भिंतीवर चित्रकलेचे काही नमुने अस्पष्ट स्वरूपात आढळ
तात. जेव्हा अकबराने त्याच्या दरबारात काही चित्रकारांना
स्थान दिले तेव्हा त्यात काही भारतीय चित्रकारही होते
जर भारतातून चित्रकला नष्ट झाली असती तर
दरबारातील श्रेष्ठ दर्जाच्या चित्रकारासमवेत हिंदू
चित्रकारांना अकबराने निश्चितच स्थान दिले नसते.

सुलतानशाहीत कलाश्रयाअभावी काही चित्रकारांनी
हा व्यवसाय काही काळासाठी बंद केला असण्याची
शक्यता नाकारता येत नाही. बौद्ध धर्माचा ऱ्हास हेही
चित्रकलेच्या अधोगतीचे एक कारण आहे. काळाच्या

Scanned with OKEN Scanner

Section	Q. No.													03
	Marks													

प्र. क्र. / Q. No.

उदयात तत्कालीन चित्र गठ्ध आली अवस्थांचीही शक्यता आहे. परंतु निश्चित पुराव्या अभावी कोणत्याही निष्कर्षाप्रत पोहचणे योग्य नव्हे.

13/15

Name :- Aishwarya Yashwant Patil.

|| ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ||
- शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अधिकारप्रदत्त स्वायत्त)
कोल्हापूर

10/15

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.

(Empowered Autonomous)

सुलतानशाही इतिहास

SUPPLIMENT

Jr. Supervisor's Sign.:	(signature)
Students Sign.:	
Seat No.:	7007
Seat No. in words:	
Suppliment No.:	
	17283
Centre	

प्र. क्र. / Q. No. सुलतानशाही काळातील कला स्थापत्याची माहिती थोडक्यात लिहा.

→ मध्य आशियातून भारतात येणारे व भारतावर काही काळ राज्य करणारे तुर्क हे रानटी व असंस्कृत होते हा फार मोठा गैरसमज आहे. मागून भारतात ते भारतासारख्या अत्युच्च प्राचीन परंपरा लाभलेल्या देशात आले व त्यांच्या काळात कला वास्तुकला व साहित्याचा वाद प्रभाव आहे. किंबहुना ते सारे भारतीयच आहे असा एक विचार काही भारतीय इतिहासकार मांडतात. परंतु इतिहासाची पाने उलटली तर वेगळेच सत्य बाहेर येते.

मध्ययुगीन सुलतानशाहीत वास्तुकलेच्या क्षेत्रात पर्शियन व भारतीय शैलींचा जो संगम झाला त्याची काही कारणे आहेत. भारतात तुर्कांनी ज्या वास्तू उभारल्या त्यासाठी त्यांना भारतीय कारागिरांची मदत घ्यावी लागली. या भारतीय कारागिरांच्या वास्तुकलेच्या रचनेच्या काही कल्पना होत्या, या लोकांनी बांधकाम करताना वापरलेल्या मुसलमानांनी कमानी, घुमट, आणि वास्तुशैलीचे बांधकाम करताना वापरलेल्या मुसलमानांनी बांधकाम करताना हिंदू व जैन मंदिरांवरील पाडून आणलेले खांब, दरवाजे कमानी, दगड, खिडक्या, दगडे, विटा यांचा वापर केल्यामुळे मुस्लिम वास्तूमध्ये भारतीय वास्तुशिल्पांचा प्रतिबिंब उमटणे स्वाभाविक होते

Scanned with OKEN Scanner

02	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र. / Q. No.

येथे सुलतानशाहीतील काही वास्तूंचा परामर्श प्रस्तुत केला
या सर्व वास्तू दिल्ली व तिच्या लगतच्या परिसरात बांधल्या
होत्या.

(१) कुव्वत-उल-इस्लाम मशीद -
- कुतुबुद्दीन ऐबकाचे वास्तुकलेच्या क्षेत्रातील हे पहिले योगदान होय.
- इ.स. ११९३ मध्ये कुतुबुद्दीनने दिल्ली जिंकली. तो विजय साजरा करण्यासाठी इ.स. ११९३ मध्ये कुव्वत-उल-इस्लाम मशीद बांधण्यात आली.
- इ.स. १२३० मध्ये सुलतान अल्तमशने या मशिदीचा आकार दुपटीने वाढवला.
- विशेषतः प्रार्थनास्थळांची जागा व त्याला लागून असलेल्या आवारातून वाढ करण्यात आली.
- हे नवीन बांधकाम अस्सल मुसलमान शैलीचे आहे.

(२) कुतुबमिनार -
- मुस्लिम बांधवांना नमाजाची बांग देण्यासाठी कुतुबमिनारची उभारणी करण्यात आली होती.
- परंतु लवकरच हा उद्देश बाजूला पडून विजयस्तंभ म्हणून कुतुबमिनारला लौकिक प्राप्त झाले.
- कुतुबमिनारच्या मूळ आराखड्यात चार मजले असून त्याची उंची २२५ फूट होती. या मिनारच्या तळमजल्याचा काही भाग कुतुबुद्दीनच्या काळात पूर्ण झाला.
- उर्वरित काम अल्तमशने पूर्ण केले.
- फर्ग्युसनच्या मते मनोरा शैलीचे हे जगातील सर्वश्रेष्ठ प्रतीक आहे.

Section	Q. No.												03
	Marks												

प्र. क्र. Q. No.

③ अल्तमशचे स्मारक -
अत्यंत साधी असलेली ही वास्तू चौकोनाकृती असून तिच्या आतील भागातील जमिनीपासून ते छतापर्यंतचा भाग कुराणातील वचनांनी कोरलेला आहे.

④ सुलतानगढी -
- चौकोनाकृती गढीच्या मधोमध असलेली ही वास्तू इ.स. १२३१-३२ च्या सुमारास बांधली गेली.
- भारतातील कोणत्याही स्मारकाशी साम्य नसलेल्या या वास्तूची तटबंदी ही प्रामुख्याने कडक्या बुरुजांची असून मशीद तिच्या समोरील प्रवेश, छोटासा आणि शक्यांच्या कमानीचा हा वेगळा वैशिष्ट्यपूर्ण आहे.

⑤ अढाई-दिन-का-झोपडा -
- इ.स. १२०० मध्ये कुतुबुद्दीन ऐबकने येथे ही वास्तू बांधली व पुढे ती इल्तमशने सुशोभित केले.
- वास्तूची शैली कुव्वत-उल-इस्लाम या वास्तूशी मिळतीजुळती असली व आकाराने ही कुव्वत-उल-इस्लामच्या दुप्पट असेल तरी कुव्वत-उल-इस्लामची नजाकत व सौंदर्य अढाई दिन का झोपडा यात नाही. (वास्तूत).

⑥ बलबन स्मारक -
बलबनचे स्मारक आज निव्वळ भग्नावशेष आहे.
- परंतु अत्यंत शास्त्रीय पद्धतीने बांधलेल्या या वास्तूच्या कमानीमुळे या स्मारकाचे महत्त्व लक्षात येते.

⑦ जमातखाना मशीद -
- निजामुद्दीन औलिया या सूफी संताच्या दर्ग्याजवळ अलाउद्दीनने बांधकाम केले.

Scanned with OKEN Scanner

04	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र.
Q. No.

- इस्लामिक वास्तुशैलीत बांधलेली ही भारतातील सर्वात प्राचीन मशिदींपैकी एक होय.
- या मशिदीत लाल रंगाच्या दगडाचा वापर केला असून त्यात तीन कक्ष आहेत.
- या वास्तूचे बांधकाम करताना मुख्य उद्देश मशिद बांधणे हा नसून शेख निजामुद्दीन औलीयांचे स्मारक बांधणे हा होता.
- त्यामुळे त्यात एक मध्यवर्ती कक्ष होता.

(३) अलाई दरवाजा -

- कुव्वत-उल-इस्लाम मशिदीच्या विस्तार करण्यासाठी इ.स. १३११ मध्ये अल्लाउद्दीन खिलजीने दक्षिण दिशेला जे दरवाजे प्रवेशद्वार बांधले ते म्हणजे 'अलाई दरवाजा' होय.
- आज ही वास्तू खंडहर झाली असून तरी तिच्या अवशेषांवरून ती इस्लामी वास्तुकलेचा मुकुटमणी होता असे स्पष्टपणे निदर्शनास येते.
- जॉन मार्शल म्हणतो की, या वास्तूचा वास्तुशास्त्र कृती ही अशी त्याचे केवळ पारंपरिक शैलीचा वापर न करता अथवा तांत्रिकशास्त्रीय गोष्टी नियमपूर्वक उपयोगात आणल्या.

अशा प्रकारे काही मिश्र प्रकार तर उत्कृष्टतेच्या वास्तू बांधण्यात आल्या.

10/15

Scanned with OKEN Scanner

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ॥
- शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अधिकारप्रदान स्वायत्त)
कोल्हापूर

12/15

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.

(Empowered Autonomous)

Name - Srushti A. Halure

SUPPLIMENT

M.A - I st Sem - II

Jr. Supervisor's Sign. :	[signature]
Students Sign. :	
Seat No. :	7008
Seat No. in words :	
Suppliment No. :	
	4829
Centre	

प्र. क्र. / Q. No.

विषय - सल्तनत कालखंड

1. सुलतानशाही काळातील कला व स्थापत्यांची माहिती लिहा.

प्रस्तावना

मध्य आशियातून भारतात येणारे व भारतावर काहीकाळ राज्य करणारे तुर्क हे रानटी व असंस्कृत होते हा फार मोठा गैरसमज आहे. बगदाद भागातून ते भारता सारख्या समृद्ध प्राचीन परंपरा लाभलेल्या देशात आले व त्यांच्या काळात कला, वास्तुकला व साहित्याच्या क्षेत्रात जी काही निर्मिती झाली तिच्यावर भारतीय कला, वास्तुकला व साहित्याचा मोठा प्रभाव आहे किंबहुना ते सारे भारतीयच आहे असा एक विचार काही भारतीय इतिहासकार मांडतात. परंतु इतिहासाची पाने उलगडली तर वेगळेच सत्य बाहेर येते.

फर्गुसनच्या म्हणण्यानुसार शिपायांच्या देशातून आलेले व विजय हेच लक्ष्य असलेले तुर्क भारतात आले. त्यांच्याबरोबर ना कारागीर होते ना वास्तुशास्त्रज्ञ होते. परंतु त्यांच्याजवळ होती वास्तुकलेतील जबरदस्त महत्त्वपूर्ण ऊर्जेची एक स्वतंत्र शैली. त्यामुळे वास्तुकलेचे कोणतेही तंत्र हाताळताना त्यांच्याकडून चूक होणे शक्यच नव्हते.

Scanned with OKEN Scanner

02	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र. Q. No.

सुलतान कालीन वास्तुकला

1. **कुव्वत - उल - इस्लाम मशीद**

कुतुबुद्दीनचे ऐबकाचे वास्तुकलेच्या क्षेत्रातील हे योगदान होय. इ.स. 1193 मध्ये कुतुबुद्दीन ने दिल्लीचा विजय साजरा करण्यासाठी इ.स. 1195 मध्ये कुव्वत-उल-इस्लाम मशीद बांधण्यात आली ती सर्वशक्तिमान इस्लामला अर्पित करण्यात आली. चौकोनाकृती मोकळ्या जागेभोवती स्तंभरांग असलेल्या या वास्तूच्या पश्चिमेला प्रार्थनेची जागा आहे. आतून किंवा बाहेरून या मशिदीचे निरीक्षण केल्यास तिच्यावर हिंदू वास्तुकलेचा स्पष्ट प्रभाव दिसून येतो. ही ज्या पायावर उभी आहे. त्या पायाचा अर्धा भाग निश्चितपणे हिंदू मंदिराचा आहे. आणि उरलेल्या बांधकामात हिंदूंच्या 27 पूजास्थानांच्या अवशेषांचा वापर करण्यात आलेला दिसतो. इ.स. 1198 मध्ये प्रार्थना सभागृहासमोर एक कमानदार आडोसा उभारण्यात आला. इस्लामी वास्तुकलेच्या दृष्टीने हे बांधकाम निकृष्ट दर्जाचे आहे. हे बांधकाम मंदिराच्या मूळ भाग नसून ते नंतर करण्यात आला आहे स्पष्ट दिसून येते. इ.स. 1230 सुलतान अल्तमश ने या मशिदीचा आकार दुपटीने वाढविला. प्रार्थनास्थळाची जागा व त्याला लागून असलेल्या सभागृहात वाढ करण्यात आली. हे बांधकाम नवीन शुद्ध मुसलमान शैलीचे आहे. पुढे अल्लाउद्दीन खिलजी ने ही या मशिदीच्या बांधकामात भर टाकली.

2. **कुतुबमिनार**

मुस्लिम बांधवांना नमाजाची बांग देण्यासाठी कुतुबमिनारची उभारणी करण्यात आली होती. परंतु अलिकडच्या हा उद्देश बाजूला पडून विजय स्तंभ म्हणून कुतुबमिनार हा लौकिक प्राप्त झाला. कुतुबमिनारच्या मूळ आराखड्यात चार मजले

...tion	Q. No.													03
	Marks													

अस्ून त्याची उंची 225 फूट होती. या मिनारच्या तळमजल्या-च्या काही भाग कुतुबुद्दीन च्या काळात पूर्ण झाला आणि उर्वरीत बांधकाम अल्तमश ने पूर्ण केले. फिरोजशाह तुघलकाच्या काळात या इमारतीचा चौथा मजला वीज कोसळल्याने निकामी झाल्याने तो पाडून त्याच्या जागी दोन लहान मजले बांधण्यात आले. त्यामुळे मिनारची उंची वाढून ती 234 फूट झाली. इ.स. 1504 मध्ये या मिनारच्या वरच्या मजल्याला बाधा पोहोचल्याने त्याची दुरुस्ती करण्यात आली. या वास्तूच्या खालील भागाच्या भिंतीत मिळालेल्या काही पुराव्यांवरून ही मूळ हिंदू वास्तू (अनंगपालने बांधलेली) असून मुसलमानांनी केवळ त्यावर बाह्य संस्कार केले असा दावा काही इतिहासकार करतात. परंतु सर जॉन मार्शलला हा दावा मान्य नसून त्याच्या मते ही संपूर्ण वास्तू तिच्या बारीक सारीक तपशिलासह शुद्ध इस्लामी शैलीची आहे. त्याच्या मते या पद्धतीच्या मनोऱ्यांविषयी भारतीय अनभिज्ञ होते. परंतु मुसलमान मात्र या शैलीशी परिचित होते. या वास्तूतील भिंतीवरील खोदकाम आणि मजल्याखालील बांधकाम शैली ही शुद्ध इस्लामी शैली आहे. मार्शल पुढे म्हणतो की, इस्लाम-च्या सामर्थ्याचे प्रतीक असलेल्या या इमारती इतकी भव्य, दिव्य आणि देखणी इमारत दुसरी असूच शकत नाही. फर्ग्युसनच्या मते मनोरा शैलीचे जे जगातील सर्वश्रेष्ठ प्रतीक आहे

ब. अल्तमशचे स्मारक

अल्तमश याही असलेली ही वास्तू चौकोनाकृती असून तिच्या आतील भागातील भिंती पायापासून ते छतापर्यंत तऱ्हा [illegible] कुराणातील वचनांनी कोरलेला आहे

04	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र. Q. No.

४. सुलतानगढी

चौकोनाकृती गढीच्या मध्योमध्य असलेली ही वास्तू इ.स. १२३१-३२ च्या सुमारास बांधली गेली. भारतातील कोणत्याही स्मारकाशी साम्य नसलेल्या या वास्तूची तटबंदी ही प्रामुख्याने करड्या ग्रॅनाइटची असून मशी[illegible] तिच्या समोरील प्रवेश, ओसरी आणि घुमटाच्या बाह्य भा[illegible] पांढऱ्या संगमरवराचा आहे

5. अढाई दिन का झोपडा

इ.स. १२०० मध्ये ऐबकाने अजमेर येथे ही वास्तू बांधली व पुढे ती अल्तमशने सुशोभित केली तिच्या नावावरून ती अडीच दिवसात बांधून पूर्ण झाली असे समजणे चूक आहे. त्यासाठी अडीच वर्षांचा काळ लागला असावा हे जास्त संयुक्तिक वाटते. वास्तूची शैली कुव्वत-उल-इस्लामच्या दुप्पट असली तरी कुव्वत-उल-इस्लामची नजाकत व सौंदर्य ढाई दिन का झोपडा या वास्तूला नाही.

6. बल्बन स्मारक

बल्बनचे स्मारक आज निव्वळ भग्नावस्थेत आहे परंतु अत्यंत शास्त्रीय पद्धतीने बांधलेल्या ह्या वास्तूच्या कमानीवरून या स्मारकाचे महत्त्व लक्षात येते. इस्लामच्या वास्तूवरील हिंदू कारागिरांच्या प्रभावाविरुद्धच्या प्रतिक्रियेचे ही वास्तू उत्कृष्ट उदाहरण आहे.

सुलतानशाहीतील कला

इस्लाममध्ये संगीत, नृत्य आणि चित्रकला यांना त्याज्य ठरविण्यात आले असले तरी इस्लामशासित प्रदेशातून या कला लुप्त होऊ शकल्या नाहीत कारण मानवी भावना

Scanned with OKEN Scanner

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ॥
– शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

विवेकानंद कॉलेज
(अधिकारप्रदत्त स्वायत्त)
कोल्हापूर

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.
(Empowered Autonomous)

SUPPLIMENT

Jr. Supervisor's Sign. :	
Students Sign. :	
Seat No. :	
Seat No. in words :	
Suppliment No. :	
Centre	

प्र. क्र.
Q. No.

कलात्मकतेला व्यक्त करण्यासाठी या कलांची फार मदत होते. अंतःकरणाच्या खोल गाभ्यात दडलेल्या निरनिराळ्या भावना व्यक्त करण्यासाठी कुणी शब्दांना संगीतबद्ध करतात कुणी तालबद्ध नृत्यातून अंगविक्षेप करतात यावरील हावभावांच्या माध्यमाचा आधार घेतात तर कुणी रंग आणि कुंचल्यातून त्या भावनांचे आविष्करण करण्याचा प्रयत्न करतात.

भारतात प्राचीन काळापासून संगीताचे असाधारण महत्त्व आहे. मुसलमानांच्या आक्रमणानंतर ही याचे महत्त्व कमी न होता वाढतच गेले. सूफी संत, भारतीय संगीतकार भक्ती चळवळीचे प्रवर्तक, राजकीय दरबार आणि मुघल सम्राटांचे आश्रयी यांनी संगीताच्या वाढीस हातभार लावला. सिकंदर लोदीच्या दरबारी गायकांविषयी म्हटले जाते की, त्याच्या दरबारातील गायक या कलेत इतके पारंगत होते की लोकांना मदत पुरविण्याच्या ऐवजी मानव पुरविण्याचे काम विनाकारण संगीताच्या अतीव आनंदाचे वेड लागत असत. राजा मानसिंगाच्या काळात ग्वाल्हेर येथे एक संगीत महाविद्यालय सुरू करण्यात आले होते. तानसेन हा सुप्रसिद्ध गायक याच महाविद्यालयाचा विद्यार्थी होता. जहांगीर, शहाजहान आणि मुहम्मद शहा ही त्यांच्या दरबारासाठी संगीत शिकत दक्षिण भारतात नृत्यकलेने असाधारण प्रगती केली होती. भगवान शिव नटराजाच्या रूपात नृत्याचीच देवता मानली जाते.

02	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र.
Q. No.

सुलतानशाहीत चित्रकलेची मात्र अधोगती झालेली दिसते. किंबहुना ती जवळ जवळ नष्ट झाली असे म्हणणे जास्त योग्य होईल, परंतु काही विद्वानांचे म्हणणे असे आहे की एखाद्या गोष्टीचा पुरावा न मिळणे म्हणजे तिचे अस्तित्वच नाकारणे हे संयुक्तिक नाही. कारण ज्या देशात अजिंठ्यासारखी जगद्विख्यात चित्रकला निर्माण झाली त्या देशातून ती उज्वल परंपरा कायमची नष्ट होणे शक्य नाही. अलीकडच्या काळात सुलतानशाहीतील चित्रकलेचे नमुने हाती लागले आहेत. बंगालमध्ये पाम वृक्षांच्या पानावर काढलेली काही चित्रे आढळली आहेत. पण त्यांचा दर्जा सामान्य आहे. काही जैन ग्रंथात चित्रकलेचे नमुने आढळतात पण तेही दर्जाहीन आहेत. ग्वाल्हेरच्या मानमंदिर आणि वेरूळच्या मंदिरातील भिंतीवर चित्रकलेचे काही नमुने अस्पष्ट स्वरूपात आढळतात. जेव्हा अकबराने मोगल दरबारात काही चित्रकारांना स्थान दिले तेव्हा त्यात काही भारतीय चित्रकारही होते. जर भारतातून चित्रकला नष्ट झाली असती तर दरबारातील श्रेष्ठ दर्जाच्या चित्रकारांमध्ये अनेक हिंदू चित्रकारांना अकबराने निश्चित स्थान दिले नसते.

सुलतानशाहीत राजाश्रया अभावी काही चित्रकारांनी हा व्यवसाय काही काळासाठी बंद केला असण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. कौटुंबिक राजाश्रय ऱ्हास हेही चित्रकलेच्या अधोगतीचे एक कारण आहे. काळाच्या ओघात तत्कालीन चित्रे नष्ट झाली असण्याचीही शक्यता आहे परंतु निश्चित पुराव्या अभावी कोणत्याही निष्कर्षाप्रत पोहचणे योग्य नाही.

12/15

|| ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ||
- शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अधिकारप्रदत्त स्वायत्त)
कोल्हापूर

10/15

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.
(Empowered Autonomous)

नाव - वैष्णवी सुखदेव सांगळे

SUPPLIMENT

Jr. Supervisor's Sign. :	[signature]
Student's Sign. :	
Seat No. :	7809
Seat No. in words :	
Suppliment No. :	4837
Centre	

M.A.-I

प्र. क. / Q. No. प्र. 2.

सुलतानशाही काळातील कला स्थापत्याची माहिती विस्तृत पणे लिहा.

उत्तर

सुलतानशाहीतील कला

इस्लाममध्ये संगीत, नृत्य आणि चित्रकला यांना मोठ्या प्रमाणात आक्षेप असले तरी इस्लाम धर्मियांच्या प्रदेशातून या कला लुप्त होऊ शकल्या नाहीत कारण मानवी भावना कलात्मकरीत्या व्यक्त करण्यासाठी या कलांची फार मदत होते. अंत:करणाच्या अंतर्गाभ्यात दडलेल्या निरनिराळ्या भावना व्यक्त करण्यासाठी कुणी शब्दांना संगीतबद्ध करतात, कुणी तालबद्ध नृत्यातून अंगविक्षेप व चेहऱ्यावरील हावभावांच्या माध्यमाच्या आधार घेतात तर कुणी रंग आणि कुंचल्यातून या भावनांचे आविष्कार करण्याचा प्रयत्न करतात.

भारतात प्राचीन काळापासून संगीताचे अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. मुसलमानांच्या आक्रमणानंतरही याचे महत्त्व कमी न होता वाढतच गेले. सुफीसंत, भारतीय संगीतकार, जमीनदार, प्रांतिक राजकीय दरबार आणि गुलाम निमित्ताचे व्यापारी यांनी संगीताच्या वाढीस हातभार लावला. सिकंदर लोदीच्या दरबारी गायकांविषयी म्हटले जाते की, त्याच्या दरबारातील गायक या कलेत इतके पारंगत होते की

Scanned with OKEN Scanner

02	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र.
Q. No.

श्रोत्यांना मद्य पुरविणाऱ्या स्त्रिया मद्य पुरविण्याचे काम विसरून संगीताच्या अतीव आनंदाने बेहोष होत असत. राजा मानसिंगच्या काळात ग्वाल्हेर येथे एक संगीत महाविद्यालय सुरू करण्यात आले होते. तानसेन हा सुप्रसिद्ध गायक याच महाविद्यालयाचा विद्यार्थी होता. नृत्यांगना, वारांगना आणि गुलाम स्त्रियांही यांच्या व्यवसायासाठी संगीत शिकत. दक्षिण भारतात नृत्यकलेने असाधारण प्रगती केली होती. भगवान शिव नटराजाच्या रूपात नृत्याचे देवता मानली जाते.

सुलतानशाहीत चित्रकलेची मात्र अधोगती झालेली दिसते. किंबहुना ती जवळ जवळ नष्ट झाली असे म्हणणे जास्त योग्य होईल. परंतु काही विद्वानांचे म्हणणे असे आहे की एखाद्या गोष्टीचा पुरावा न मिळणे म्हणजे तिचे अस्तित्वच नाकारणे हे संयुक्तिक नाही. कारण ज्या देशात अजिंठ्यासारखी जगद्विख्यात चित्रकला निर्माण झाली त्या देशातून ही उज्वल परंपरा कायमची नष्ट होणे शक्य नाही. अलीकडच्या काळात सुलतानशाहीतील चित्रकलेचे काही नमुने हाती लागले आहेत. बंगालमध्ये पानवृक्षाच्या पानावर काढलेली काही चित्रे आढळली आहेत पण त्यांचा दर्जा सामान्य आहे. काही जैन्य ग्रंथात चित्रकलेचे नमुने आढळतात पण तेही दर्जाहीन आहेत. ग्वाल्हेरचे मानमंदिर आणि दिल्लीच्या मंदिरातील भिंतींवर चित्रकलेचे काही नमुने अस्पष्ट स्वरूपात आढळतात. जेव्हा अकबराने आपल्या दरबारात काही चित्रकारांना स्थान दिले तेव्हा त्यात काही भारतीय चित्रकारही होते. जर भारतातून चित्रकला नष्ट झाली असती तर दरबारातील श्रेष्ठ दर्जाच्या चित्रकारांसमवेत हिंदू चित्रकारांना अकबराने निश्चितच स्थान दिले

Section	Q. No.														03
	Marks														

प्र. क्र. Q. No.

नसते. सुलतानशाहीत राजाश्रयाअभावी काही चित्रकार हा व्यवसाय काही काळासाठी बंद केल्या असण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. बौद्ध धर्माचा ऱ्हास हेही चित्रकलेच्या अधोगतीचे एक कारण आहे. काळाच्या ओघात तत्कालीन चित्रे गडप झाली असण्याचीही शक्यता आहे. परंतु निश्चित पुराव्याअभावी कोणत्याही निष्कर्षाप्रत कोणत्याही पोहोचणे योग्य नव्हे.

कुव्वत स्थापत्य -

१) कुव्वत - उल - इस्लाम मशीद - कुतुबुद्दीन ऐबकाचे वास्तुकलेच्या क्षेत्रातील पहिले योगदान होय. इ.स. ११९३ मध्ये कुतुबुद्दीनने दिल्ली जिंकली. कुव्वत - उल - इस्लाम मशीद बांधण्यात येऊन ती सर्वशक्तिमान इस्लामला अर्पित करण्यात आली. चौकोनाकृती मोकळ्या जागेभोवती बांधकाम असलेल्या या वास्तूत पश्चिमेला प्रार्थनेची जागा आहे. आतून किंवा बाहेरून या मशिदीचे निरीक्षण केल्यास शिल्पावर हिंदू वास्तुकलेचा स्पष्ट प्रभाव दिसून येतो

२) कुतुबमिनार - मुस्लिम बांधवांना नमाजाची बांग देण्यासाठी कुतुबमिनारची उभारणी करण्यात आली होती परंतु कालांतराने हा उद्देश बाजूला पडून विजय स्तंभ म्हणून कुतुबमिनारला लौकिक प्राप्त झाला. कुतुबमिनारच्या मूळ आराखड्यात चार मजले असून त्याची उंची २२५ फूट होती. या मिनारच्या तळमजल्या-च्या काही भाग कुतुबुद्दीनच्या काळात पूर्ण झाल्या आणि उर्वरित बांधकाम अल्तमशने पूर्ण केले. फिरोजशाह तुघलकाच्या काळात या इमारतीचा चौथा मजला वीज कोसळल्याने निकामी झाल्याने तो पडून त्याच्या

04	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र. Q. No.

जागी दोन लहान मजले बांधण्यात आले यामुळे मिनारची उंची वाढून ती २३४ फूट झाली.

३) अल्तमशचे स्मारक - अत्यंत साधी असलेली ही वास्तू चौकोनाकृती असून तिच्या आतील भागातील जमिनीपासून ते छतापर्यंत भाग कुराणातील वचनांनी कोरलेला आहे.

४) सुलतानगढी - चौकोनाकृती गढीच्या मधोमध असलेली ही वास्तू इ.स. १२३१-३२ च्या सुमारास बांधली गेली. भारतातील कोणत्याही स्मारकाशी साम्य नसलेल्या या मशिदीच्या या वास्तूची तटबंदी ही प्रामुख्याने करड्या ग्रॅनाइटची असून मशीद, तिच्या समोरील प्रवेश, ओसरी आणि घुमटाच्या बाह्यभाग हा पांढऱ्या संगमरवरी आहे.

५) अढाई दिन का झोपडा. - इ.स. ११०० मध्ये कुतुबुद्दीन अजमेर येथे ही वास्तू बांधली व पुढे ती अल्तमशने सुशोभित केली तिच्या नावावरून ती अडीच दिवसात बांधून पूर्ण झाली असे समजणे चूक आहे तरी कुव्वत-उल-इस्लामची नजाकत व सौंदर्य 'ढाई दिन का झोपडा' या वस्तूत नाही.

६) बल्बन स्मारक - बल्बनाचे स्मारक आज निव्वळ भग्नावस्थेत आहे. परंतु अत्यंत शास्त्रीय पद्धतीने बांधलेल्या या वास्तूच्या कमानीवरून या स्मारकाचे महत्त्व लक्षात येते. इस्लामच्या वास्तूवरील हिंदू कारागिरीच्या प्रभावविरुद्धच्या प्रतिक्रियेचे ही वास्तू उत्कृष्ट उदाहरण आहे.

10/15

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ॥
– शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अधिकारप्रदत्त स्वायत्त)
कोल्हापूर

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.
(Empowered Autonomous)

SUPPLIMENT

10/15

Jr. Supervisor's Sign. :	[signature]
Students Sign. :	
Seat No. :	7010
Seat No. in words :	
Supplement No. :	
	4157
Centre	

2) प्र. क्र. / Q. No. दिल्ली सुलतानशाही कालातील कला स्थापत्याची माहिती विस्तृत पणे लिहा.

मध्य आशियातून भारतात येणारे व भारतावर काही काळ राज्य करणारे तुर्क हे रानटी व असंस्कृत होते, हा फार मोठा गैरसमज आहे. भारतास आल्यानंतर ते भारतासारख्या समृद्ध प्राचीन परंपरा लाभलेल्या देशात आले व त्यांच्या काळात कला, वास्तुकला व साहित्याचा दुहेरी प्रभाव आहे. हिंदुस्थानाती सारे भारतीयांना आहे असा एक विचार काही भारतीय इतिहासकार मांडतात. परंतु इतिहासाची पाने उलटली तर वेगळेच सत्य बाहेर येते.

मध्ययुगीन सुलतानशाहीत वास्तुकलेच्या क्षेत्रात परदेशी व भारतीय शैलींचा जो संगम झाला त्याची काही कारणे आहेत. भारतात तुर्कांनी ज्या वास्तू उभारल्या त्यासाठी त्यांना भारतीय कारागिरांवर अवलंबून रहावे लागले. या भारतीय कारागिरांच्या वास्तुकलेच्या स्वतंत्र्याच्या काही कल्पना होत्या. त्या त्यांनी बांधकाम करताना रानटी मुसलमानांनी मशिदी, स्मारके आणि राजमहालांचे बांधकाम करताना शक्यतो मुसलमानांनी मशिदी, बांधकाम करताना हिंदू व जैन मंदिरे पाडून त्यातील स्तंभ, दरवाजे, कमानी, घुमट, खिडक्या, दगड इत्यादी यांचा वापर केल्याने मुस्लीम वास्तूमध्ये भारतीय वास्तुशैलीचा प्रतिबिंब उमटणे स्वाभाविक होते.

02	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र. Q. No.

येथे सुलतानशाहीतील काही वास्तूंच्या परामर्श प्रस्तुत केला. या सर्व वास्तू दिल्ली व तिच्या लगतच्या परिसरात बांधल्या होत्या.

① **कुव्वत-उल्-इस्लाम मशीद** :

- कुतुबुद्दीन दिल्लीचे वास्तुकलेच्या क्षेत्रातील हे पहिले योगदान होय.
- इ.स. ११९३ मध्ये कुतुबुद्दीनने दिल्ली जिंकली. तो विजय साजरा करण्यासाठी इ.स. ११९५ मध्ये कुव्वत-उल्-इस्लाम मशीद बांधण्यात आली.
- इ.स. १२३० मध्ये सुलतान इल्तुतमशने या मशिदीचा आकार दुपटीने वाढवला.
- 'विशेषत' प्रार्थनास्थळाची जागा व त्याला लागून असलेल्या सभागृहात वाढ करण्यात आली.
- हे नवीन बांधकाम शुद्ध मुसलमान शैलीचे आहे.

② **कुतुबमिनार** :

- मुस्लिम बांधवांना नमाजाची बांग देण्यासाठी कुतुबमिनारची उभारणी करण्यात आली होती.
- परंतु कालांतराने हा उद्देश बाजूला पडून विजयस्तंभ म्हणून कुतुबमिनारला लौकिक प्राप्त झाला.
- कुतुबमिनारच्या मूळ आराखड्यात चार मजले असून त्याची उंची २४३ फूट होती. या
- मिनारच्या तळमजल्याचा काही भाग कुतुबुद्दीनच्या काळात पूर्ण झाला.
- बाकी उर्वरित काम इल्तुतमशने पूर्ण केले.
- फर्ग्युसनच्या मते मनोरा शैलीचे जे जगातील सर्वश्रेष्ठ प्रतीक आहे

प्र. क्र. Q. No.

③ **अल्तमशचे स्मारक** :-

- अत्यंत साधी असलेली ही वास्तू चौकोनाकृती असून तिच्या आतील भागातील जमिनीपासून ते छतापर्यंतचा भाग कुराणातील कलाम रचनांनी कोरलेला आहे.

④ **सुलतानगढी** :-

- चौकोनाकृती गढीच्या मधोमध असलेली ही वास्तू इ.स. १२३१-३२ च्या सुमारास बांधली गेली.
- भारतातील कोणत्याही स्मारकाशी, साम्य नसलेल्या या वास्तूची तटबंदी ही प्रामुख्याने करड्या ग्रॅनाइटची असून मशीद, तिच्या समोरील, प्रवेश, ओसरी आणि घुमटाचा बाह्यभाग हा पांढऱ्या संगमरवराचा आहे.

⑤ **अढाई-दिन-का-झोपडा** :-

- इ.स.१२०० मध्ये कुतुबुद्दीनने अजमेर येथे ही वास्तू बांधली व पुढे ती अल्तमशने सुशोभित केले.
- वास्तूची शैली कुव्वत-उल-इस्लाम या वास्तूशी मिळतीजुळती असली व आकाराने ही कुव्वत-उल-इस्लामच्या दुप्पट असली तरी कुव्वत-उल-इस्लामची नजाकत व सौंदर्य अढाई दिन का झोपडा यात नाही. (वास्तूत)

⑥ **बल्बन स्मारक** :-

- बल्बनचे स्मारक आज बिकट अवस्थेत आहे.
- परंतु भारतात शास्त्रीय पद्धतीने बांधलेल्या या वास्तूच्या कमानीमुळे या स्मारकाचे महत्त्व लक्षात येते.

Scanned with OKEN Scanner

04	Section	Q. No.												
		Marks												

प्र. क्र. Q. No. 7) जमातखाना मशीद :

- निझामुद्दीन औलिया या सूफी संतांच्या दर्ग्यालगत अल्लाउद्दीन खिलजीने बांधकाम केले.
- इस्लाम वास्तुशैलीने बांधलेली ही भारतातील सर्वात प्राचीन मशिदींपैकी एक होय.
- या मशिदीत लाल रंगाच्या दगडांचा वापर केला असून त्यात तीन कक्ष आहेत.
- या वास्तूचे बांधकाम करताना मूळ उद्देश मशीद बांधणे हा नसून शेख निझामुद्दीन औलियांचे स्मारक बांधणे हा होता. त्यामुळे त्यात एक मध्यवर्ती कक्ष होता.

8) अलाई दरवाजा :

- कुव्वत-उल-इस्लाम मशिदीच्या विस्तार करण्यासाठी इ.स. १३११ मध्ये अल्लाउद्दीन खिलजीने बांधलेला दिशांना जे दरवाजे प्रवेशद्वार बांधले ते म्हणजे 'अलाई दरवाजा' होय.
- आज ही वास्तु जर्जर झाली असून तरी तिच्या अवशेषांवरून ती इस्लामी वास्तुकलेच्या मुकुटमणी होत असे स्पष्टपणे निदर्शनास येते.
- सर जॉन मार्शल म्हणतात की, या वास्तूचा वास्तुशास्त्रज्ञांनी ही अशी शैली केवळ परंपरागत शैलीचा वापर न करता अनेक बारकाईने शैलींचे विचारपूर्वक अमलात आणल्या.

अशा प्रकारे आलेले भिन्न प्रकार तर उत्कृष्टरित्या वास्तू करण्यात आल्या.

12/15

Scanned with OKEN Scanner

|| ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ||
- शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अभिमत स्वायत्त) कोल्हापूर

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.
(Empowered Autonomous)

SUPPLIMENT

Jr. Supervisor's Sign. :	
Students Sign. :	
Seat No. :	7011
Seat No. in words :	
Suppliment No. :	
	17207
Centre	

अ. क्र. / Q. No.

Name- Pranali Prakash Pawar.
class- M.A.-I sem-II

विषय- भारताच्या सुलतान शाहीचा इतिहास.

सुलतानशाही काळातील कला व स्थापत्यांची माहिती लिहा.

02	Section	Q. No.											
		Marks											

प्र. क्र.
Q. No.

प्रस्तावना

मध्य आशियातून भारतात येणारे व भारतावर काही राज्य करणारे तुर्क हे रानटी व असंस्कृत होते हा फार मोठा गैर आहे. मागास भागातून ते भारतासारख्या समृद्ध प्राचीन लाभलेल्या देशात आले व त्यांच्या काळात कला, वास्तुकला साहित्याच्या क्षेत्रात जी काही निर्मिती झाली तिच्यावर भार कला, वास्तुकला व साहित्याचा दाट प्रभाव आहे. किंबहुना ते सारे भारतीयच आहे असा चुक विचार काही भारतीय इतिहासकार मांडतात. परंतु इतिहासाची पाने उलटली तर वेगळे सत्य बाहेर येते.

फर्ग्युसनच्या कथनानुसार शिपायांच्या देशातून आलेले विजय हेच लक्ष्य असलेले तुर्क भारतात सडेच आले. त्यांच्याबरोबर ना कारागीर होते ना वास्तुशास्त्रज्ञ परंतु त्यांच्याजवळ होती वास्तुतील जबरदस्त सहज प्रवृत्ती, स्वतःची मुक्तस्वतंत्र शैली. त्यामुळे वास्तुकलेचे कोणतेही तंत्र हाताळताना त्यांच्याकडून चुक होणे शक्य नव्हते.

सुलतान काळातील वास्तुकला -

1. कुव्वत - उल - इस्लाम मशिद -

कुतुबुद्दीन ऐबकाचे वास्तुकलेच्या क्षेत्रा हे पहिले योगदान होय. इ.स. ११९३ मध्ये कुतुबुद्दीनने दिल्ली जिंकली. तो दिवस साजरा करण्यासाठी इ.स. ११९५ मध्ये कुव्वत - उल - इस्लाम मशिद बांधण्यात येऊन ती सर्व शक्तिमान इस्लामला अर्पित करण्यात आली. चौकोनी मोकळ्या जागेभोवती स्तंभकाम असलेल्या या वास्तूत पश्चिमेला प्रार्थनेची जागा आहे. आतून या वास्तूत पश्चिमेला प्रार्थनेची जागा आहे. आतून किंवा बाहेरून या मशिदीचे निरिक्षण केल्या

Scanned with OKEN Scanner

Section	Q. No.													
	Marks													03

प्र. क्र.
Q. No.

त्यावर हिंदू वास्तुकलेचा स्पष्ट प्रभाव दिसून येतो. तीज्या पायावर उभीआहे. त्या पायाच्या अर्धाभाग निश्चितपणे हिंदू मदिरांचा पाया आहे आणि उरलेल्या वास्तूत हिंदूच्या 27 पुजास्थानांच्या अवशेषांचा वापर करण्यात आलेला दिसतो. इ.स 1194 मध्ये प्रार्थना सभागृहासमोर एक कमानदार आडोसा उभारण्यात आला. इस्लामी वास्तुकलेच्या दृष्टीने हे बांधकाम निकृष्ट दर्जाचे आहे. हे बांधकाम मंदिराचा मूळभाग नसून ते नंतर करण्यात आला आहे स्पष्ट दिसून येते. इ.स 1230 सुलतान अल्तमश ने या मशिदीचा आकार दुपटीने वाढवला. विशेषता प्रार्थनास्थळाची जागा व त्याला लागून असलेल्या सभागृहात वाढ करण्यात आली. हे बांधकाम नवीन शुद्ध मुसलमान शैलीचे आहे. पुढे अल्लाउद्दीन खिलजी ने ही या मशिदीच्या बांधकामात भर टाकली.

2. कुतुबमिनार –

1) मुस्लिम बांधवांना नमाजाची बांग देण्यासाठी कुतुब मिनारची उभारणी करण्यात आली होती परंतु लवकरच हा उद्देश बाजूला पडून विजय स्तंभ म्हणून कुतुबमिनारला लौकिक प्राप्त झाला. कुतुबमिनारच्या मूळ आराखड्यात चार मजले असून त्याची उंची 225 फुट होती. या मिनाराच्या तळमजल्याच्या काहीभाग कुतुबुद्दीन च्या काळातपूर्ण झाला आणि उर्वरित बांधकाम अल्तमशने पूर्ण केले. फिरोजशहा तुघलकाच्या काळात या इमारतीचा चौथा मजला वीज कोसळल्याने निकामी झाल्याने तो पाडून त्याच्या जागी दोन लहान मजले बांधण्यात आले. त्यामुळे मिनाराची उंची वाढून ती 234 फुट झाली. इ.स. 1503 मध्ये या मिनाराच्या वरच्या मजल्याच्या बाधा पोहचल्याने त्याची दुरुस्ती करण्यात आली या वास्तूच्या खालील भागाच्या भिंतीत मिळालेल्या काही

04	Section	Q. No.											
		Marks											

प्र. क्र. Q. No.

पुराव्यांवरून ही मूळ हिंदू वास्तू असून मुसलमानांनी तिच्यावर केवळ बाह्यसंस्कार केले असा दावा काही इतिहासकार करतात. परंतु सर जॉन मार्शलला हा दावा मान्य नसून त्यांच्या मते ही संपूर्ण वास्तू तिच्या बारिकसारीक तपशिलासह शुद्ध इस्लामी शैलीची आहे. त्यांच्या मते या पद्धतीच्या मनोऱ्याविषयी भारतीय अनभिज्ञ होते परंतु मुसलमान मात्र या शैलीशी परिचित होते. या वास्तूतील भिंतीवरील खोदकाम आणि सज्जाखालील बांधकाम शैली ही शुद्ध इस्लाम शैली आहे.

७. अल्तमशचे स्मारक –

अत्यंत साधी असलेली ही वास्तू चौकोनाकृती असून तिच्या आतील भागातील जमिनीपासून ते छतापर्यंतचा भाग कुराणातील वचनांनी कोरलेला आहे.

८. सुलतानगढी –

चौकोनाकृती गढीच्या मध्योमध्य असलेली ही वास्तू इ.स. १२३१-३२ च्या सुमारास बांधली गेली. भारतातील कोणत्याही स्मारकाशी साम्य नसलेल्या या वास्तूची तटबंदी ही प्रामुख्याने करड्या ग्रॅनाइटची असून मशिद, तिच्यासमोरील प्रवेश, ओसरी आणि घुमटाचा बाह्यभाग हा पांढऱ्या संगमरवराचा आहे.

Scanned with OKEN Scanner

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ॥
- शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अधिकारप्रदत्त स्वायत्त)
कोल्हापूर

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.
(Empowered Autonomous)

SUPPLIMENT

Jr. Supervisor's Sign. :
Students Sign. :
Seat No. :
Seat No. in words :
Suppliment No. :
17208
Centre

प्र. क्र. / Q. No.

५. अढाई दिन का झोपडा -

इ.स. १२०० मध्ये कुतुबुद्दीने अजमेर येथे ही वास्तू बांधली. व पुढे ती अल्तमशने सुशोभित केली. तिच्या नावावरून ती अडीच दिवसात बांधून पूर्ण झाली असे समजणे चूक आहे. त्यासाठी अडीच वर्षाचा काळ लागला असावा हे जास्त संयुक्तिक वाटते. वास्तूची शैली कुव्वत-उल-इस्लामच्या वास्तुशी मिळतीजुळती असली व आकारानेही कुव्वत-उल-इस्लामच्या दुप्पट असली तरी कुव्वत-उल-इस्लामची नजाकत व सौंदर्य ढाई दिन का झोपडा या वास्तूत नाही.

६. बल्बन स्मारक -

बल्बनचे स्मारक आज निव्वळ भग्नावशेष आहे. परंतु अत्यंत शास्त्रीय पद्धतीने बांधलेल्या या वास्तूच्या कमानींवरून या स्मारकाचे महत्त्व लक्षात येते. इस्लामच्या वास्तूवरील हिंदू काम कारागिरांच्या प्रभावाविरुद्धच्या प्रतिक्रियेचे ही वास्तू उत्कृष्ट उदाहरण आहे.

Scanned with OKEN Scanner

02	Section	Q. No.											
		Marks											

प्र. क्र.
Q. No.

सुलतानशाहीतील कला –

इस्लाममध्ये संगीत, नृत्य आणि चित्रकला यांना त्याज्य ठरविण्यात आले असले तरी इस्लामशासित प्रदेशातु या कला लुप्त होऊ शकल्या नाहीत कारण मानवी भावना कला मेकरील्यावक्त करण्यासाठी या कलांची फार मदत होते. अंत:करणाच्या खोल गाभ्यात दडलेल्या निरनिराळ्या भावना व्यक्त करण्यासाठी कुणी शब्दांना संगितबद्ध करतात कुणी तालबद्ध नृत्यातुन अंगविक्षेप व चेहऱ्यावरील हावभाव च्या माध्यमाचा आधार घेतात तर कुणी रंग आणि कुंचल्यातुन त्या भावनांचे आविष्कार करण्याचा प्रयत्न करत

भारतात प्राचीन काळापासून संगीताचे अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. मुसलमानांच्या आक्रमणानंतरही यांचे महत्त्व कमीन होता वाढतच गेले. सुफीसत, भारतीय संगीकार, भक्तीचळवळीचे प्रवर्तक, राजकीय दरबार आणि गुलाम स्त्रियांचे व्यापारी योनी संगितच्या वाढिस हातभ लावला. शिकंदर लोदीच्या दरबारी गायकांविषयी म्हटले जाते की, त्यांच्या दरबारातील गायक या कलेत इतके पारंगत होते की श्रोत्यांना मद्य पुरविणाऱ्या स्त्रिया मद्य पुरविण्याचे काम विसरून संगीताच्या अतीव आनंदाने बेहोष पडत असत. राजा मानसिंगच्या काळात ग्वाल्हेर येथे एक संगित महाविद्यालय सुरु करण्यात आले होते. तानसेन हा सुप्रसिद्ध गायक याच महाविद्यालयाचा विद्यार्थी होता. नृत्यांगना, गायगाना आणि गुलाम स्त्रियाही त्यांच्या व्यवसायासाठी संगित शिकत. दक्षिण भारतात नृत्यकलेने असाधारण प्रगती केली होती. भगवान शिव नटराजाच्या रूपात नृत्याचीच देवता मानली जाते.

सुलतानशाहीत चित्रकलेची मात्र अधोगती झाले

Section	Q. No.													03
	Marks													

प्र. क्र.
Q. No.

दिसते. किंबहुना ती जवळ जवळ नष्ट झाली असे म्हणणे जास्त योग्य होईल. परंतु काही विद्वानांचे म्हणणे असे आहे की एखाद्या गोष्टीचा पुरावा न मिळणे म्हणजे तिचे आस्तित्वच नाकारणे हे संयुक्तिक नाही. ज्या देशात अजिंठ्या सारखी जगद्‌विख्यात चित्रकला निर्माण झाली त्या देशातून ती उज्वल परंपरा कायमची नष्ट होणे शक्य नाही. अलीकडच्या काळात सुलतानशाहीतील चित्रकलेचे काही नमुने हाती लागले आहेत.

13/15

Scanned with OKEN Scanner

Name- Sourabh Anil Kamble
Class- M.A. I
Roll. No - 7021

विषय – सुलतानशाहीचा इतिहास

सुलतानशाही काळातील कला स्थापत्याची माहिती विस्तृत पणे मिळ मध्य आशियातून भारतात येणारे व भारतावर काही काळ राज्य करणारे तुर्क हे अरबी व फारसंस्कृत होते, या काळ मोठा ऐश्वर्य आणि भागात्या भागातून ते भारतवर्षात आहुन प्राचीन परंपरा लाभलेल्या देशाला आले व त्यांच्या काळात कला वास्तुकला व साहित्याचा सार प्रभाव आहे विस्तृतपणे ते सारे भारतीयत्व आहे, आता हाक किंवा काही भारतीय इतिहासकार मांडतात परंतु इतिहासाची पाने उलटली तर वेगळेच सत्य बाहेर येते,

अध्ययुगीन सुलतानशाहीत वास्तुकलेच्या क्षेत्रात परदेशी व भारतीय शैलीचा जो संगम झाला त्याची काही कारणे आहेत भारतात तुर्कांनी ज्या वास्तू उभारल्या त्यासाठी त्यांना भारतीय कारागिरांची मदत घ्यावी लागली, या भारतीय कारागिरांच्या वास्तुकलेच्या कल्पनांच्या काही कल्पना होत्या, त्या प्रांती आक्रमण करताना राजवटी मुसलमानांनी मशिदी बनवल्या आणि य प्रदेशामध्ये आक्रमण करताना वाटेवर मुसलमानांनी आक्रमण करताना हिंदू व जैन मंदिरे पाडून त्यातील स्तंभ, दरवाजा, कमानी, दरवाजे, खिडक्या, घुमट, किंवा यांचा वापर केल्याने मुस्लिम वास्तुकलेचे भारतीय वास्तुशैलीशी मिश्रित उभारणे स्वाभाविक होते, येथे सुलतानशाहीतील काही वास्तूंचा परामर्श प्रस्तुत करीत या सर्व वास्तू दिल्ली व सिंध लगतच्या परिसरात आढळून होत्या

DATE / /

1) कुव्वत-उल्-इस्लाम मशीद

- कुतुबुद्दीन ऐबकचे वास्तुकलेच्या क्षेत्रातील हे पहिले योगदान होय
- इ.स ११९३ मध्ये कुतुबुद्दीनने दिल्ली जिंकली तो विजय साजरा करण्यासाठी इ.स ११९९ मध्ये कुव्वत-उल-इस्लाम मशीद बांधण्यात आली
- इ.स १२३० मध्ये सुलतान अल्तमशने या मशिदीचा आकार दुपटीने वाढवला
- विशेषत प्रार्थनास्थळाची जागा व त्याला लागून असलेल्या व्हरांड्यात वाढ करण्यात आली
- हे नवीन बांधकाम शुद्ध मुसलमान शैलीचे आहे

2) कुतुबमिनार

- मुस्लिम बांधवांना नमाजाची बांग देण्यासाठी कुतुबमिनारची उभारणी करण्यात आली होती
- परंतु नंतरच्या हा उद्देश बाजूला पडून विजय स्तंभ म्हणून कुतुबमिनारला लौकीक प्राप्त झाला
- कुतुबमिनारच्या मूळ आराखड्यात चार मजले असून त्यांची उंची २२५ फुट होती
- या मिनारच्या बांधकामाचा थोडा भाग कुतुबुद्दीनच्या काळात पूर्ण झाला आणि उर्वरित काम अल्तमशने पूर्ण केले
- फर्ग्युसनच्या मते मनोरा शैलीचे जे जागतिक सर्वश्रेष्ठ प्रतिक आहे

3) अल्तमशचे थडगे

- [illegible] असलेली ही वास्तु चौकोनाकृती असून त्याच्या आतील भागात [illegible] पासून ते धर्मग्रंथ कुराणातील आयते [illegible] कोरलेले आहे

4) सुल्तानगढी

- अष्टकोनाकृती गढीच्या मधोमध्य असलेली ही वास्तू इ.स. १२३१-३२ च्या सुमारास बांधली गेली
- भारतीय कोणत्याही स्मारकाशी साम्य नसलेल्या या वास्तूची तटबंदी घुमट्याने करड्या ग्रॅनाइटची असून मधील विस्तृत समोरील प्रवेश द्वार आणि गाभाऱ्याच्या मध्यभागात हा पांढऱ्या संगमरवराचा आहे

5) अढाई-दीन-का झोपडा

- इ.स. १२०६ मध्ये कुतुबुद्दीनने अजमेर येथे ही वास्तू बांधली व पुढे ती अल्तमशने सुशोभित केले
- वास्तूची शैली कुव्वत-उल-इस्लाम या वास्तूशी मिळतीजुळती असून व आकाराने ही कुव्वत-उल-इस्लामपेक्षा मोठी असली तरी कुव्वत-उल-इस्लाम नजाकत व सौंदर्य अढाई दीन का झोपडा यात नाही (वास्तूत)

6) बल्बन स्मारक

- बल्बनचे स्मारक आज जिर्णावस्थेत भग्नावस्थेत आहे
- परंतु भारतात शास्त्रीय पद्धतीने बांधलेल्या या वास्तूवरून कमानरचना या स्मारकाचे महत्त्व लक्षात येते

7) जमातखाना मशिद

- निजामुद्दीन औलिया या सूफी संताच्या दर्ग्याजवळ खलजी सुलतानाने खिलजींनी बांधकाम केले
- इस्लाम वास्तुशैलीने बांधलेली ही भारतातील सर्वात जुन्या मशिदीपैकी एक होय
- या मशिदीत [illegible] दगडाच्या आधार केला असून लाल रंगाचा वापर
- या वास्तूची बांधकाम करताना मूळ उद्देश मशीद बांधणे हा नसून शेख निजामुद्दीन औलियाचे स्मारक बांधणे हा होता
- त्यामुळे तीत एक मध्यवर्ती कक्ष होता

३) अलाई दरवाजा

- कुव्वत-उल-इस्लाम या मशिदीच्या विस्तार करण्यासाठी इ.स. १३११ मध्ये अल्लाउद्दीन खिलजीने दक्षिण दिशेला जे दरवाजे प्रवेशद्वारे बांधले ते म्हणजे अलाई दरवाजा होय
- आज ही वास्तु खंडर झाली असून तरी तिच्या अवशेषात वरून ही इस्लामी वास्तुकलेच्या मुकुटमणी होत असे स्पष्टपणे निदर्शनास येते
- सर जॉन मार्शल म्हणतो की या वास्तुचा वास्तुशास्त्रज्ञकृती ही आहे त्याने केवळ परंपरागत शैलीचा वापर न करता अगदी बारीकसारीक गोष्टीही विचारपूर्वक आखल्यात आल्या।

अशा प्रकारे काहीत मिश्र प्रकार तर उत्कृष्ट दिल्या वास्तु करण्यात आल्या।

9/15

|| ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार ||
— शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

(अधिकारप्रदत्त स्वायत्त) कोल्हापूर

Pruthviraj Pralhad Desai
M.A.-I [Sem-II]

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR.
(Empowered Autonomous)

SUPPLIMENT

Jr. Supervisor's Sign. :	
Students Sign. :	
Seat No. :	
Seat No. in words :	
Suppliment No. :	
	4780
Centre	

प्र. क्र. Q. No.

सुलतानशाही काळातील कला स्थापत्याची माहिती विस्तृतपणे लिहा.

मध्य आशियातून भारतात येणारे व भारतावर काही काळ राज्य करणारे तुर्क हे रानटी व असंस्कृत होते हा फार मोठा गैरसमज आहे. आगाऊ भागातून ते भारतासारख्या समृद्ध प्राचीन परंपरा लाभलेल्या देशात आले व त्यांच्या काळात कला, वास्तुकला व साहित्याचा दाट प्रभाव आहे. किंबहुना ते सारे भारतीयच आहे असा एक विचार काही भारतीय इतिहासकार मांडतात. परंतु इतिहासाची पाने उलटली तर वेगळेच सत्य बाहेर येते.

मध्ययुगीन सुलतानशाहीत वास्तुकलेच्या क्षेत्रात परदेशी व भारतीय शैलीचा जो संगम झाला त्याची काही कारणे आहेत. भारतात तुर्कांनी ज्या वास्तु उभारल्या त्यासाठी त्यांना भारतीय कारागिरांची मदत घ्यावी लागली. या भारतीय कारागिरांच्या वास्तुकलेच्या स्वतःच्या काही कल्पना होत्या. त्या त्यांनी बांधकाम करताना राबवल्या. मुसलमानांनी मशिदी, स्मारके, राजवाडे यांचे बांधकाम करताना राबवल्या. मुसलमानांनी बांधकाम करताना हिंदू व जैन मंदिर पाडून त्यातील खांब, दरवाजे, कमानी, खिडक्या, दगड, विटा यांचा वापर केल्याने मुस्लिम वास्तुमध्ये भारतीय वास्तुशैलीचा प्रतिबिंब उमटले स्वाभाविक आहे.

Scanned with OKEN Scanner

02 Section	Q. No.												
	Marks												

प्र. क्र. Q. No.

येथे सुलतान शाहीतील काही वास्तुंचा परामर्श प्रस्तुत ठरेल. या सर्व वास्तु दिल्ली व तिच्या लगतच्या परिसरात झाल्या होत्या.

1) कुव्वत - उल - इस्लाम मशिद -

- कुतुबद्दीनचे पेबकचे वास्तुकलेच्या क्षेत्रातील हे पहिले योगदान होय.
- इ.स. 1193 मध्ये कुतुबद्दीनने दिल्ली जिंकली. तो विजय साजरा करण्यासाठी इ.स. 1195 मध्ये कुव्वत-उल-इस्लाम मशिद बांधण्यात आली.
- इ.स. 1230 मध्ये सुलतान इल्तुतमशने या मशिदीचा आकार दुपटीने वाढवला.
- विशेषत: प्रार्थना स्थळाची जागा व त्याला लागुन असलेल्या सभागृहात वाढ करण्यात आली.
- हे नवीन बांधकाम शुद्ध मुसलमान शैलीचे आहे.

2) कुतुबमिनार -

- मुस्लीम बांधवांना नमाजाची बांग देण्यासाठी कुतुबमिनारची उभारणी करण्यात आली होती.
- परंतु लवकरच हा उद्देश बाजुला पडून विजय स्तंभ म्हणून कुतुबमिनारला लौकिक प्राप्त झाला.
- कुतुबमिनारच्या मूळ आराखड्यात चार मजले असुन त्याची उंची 226 फुट होती.
- कुतुबमिनारच्या तळमजल्याचा काही भाग कुतुबुद्दीनच्या काळात पूर्ण झाला.
- आणि उर्वरीत काम इल्तुतमशने पूर्ण केले.
- फर्ग्युसनच्या मते मनोरा शैलीचे जे जगातील सर्वश्रेष्ठ प्रतिक आहे.

Section	Q. No.													03
	Marks													

प्र. क्र. Q. No.

3] अल्तमशाचे स्मारक -

- अत्यंत साधी असलेली ही वास्तु चौकोनाकृती असून तिच्या आतील भागातील जमीनीपासून ते छतापर्यंतचा भाग कुराणातील वचनांनी कोरलेला आहे.

4] सुलतानगढी -

- चौकोनाकृती गढीच्या मध्यभागी असलेली ही वास्तु इ.स. १२३१-३२ च्या सुमारास बांधली गेली.
- भारतातील कोणत्याही स्मारकाशी साम्य नसलेल्या या वास्तुची तटबंदी ही प्रामुख्याने करड्या ग्रॅनाइटची असून मशिद तिच्या समोरील प्रवेश, ओसरी आणि महत्त्वाचा भाग हा पांढऱ्या संगमरवराचा आहे.

5] अढाई - दीन - का - झोपडा -

- इ.स. १२०० मध्ये कुतुबुद्दीनने अजमेर येथे ही वास्तु बांधली व पुढे ती अल्तमशने सुशोभित केली.
- वास्तुची शैली कुव्वत-उल-इस्लाम या वास्तुशी मिळतीजुळती असली व आकाराने ही कुव्वत-उल-इस्लामच्या दुप्पट असली तरी कुव्वत-उल-इस्लामची रचना व सौंदर्य अढाई दीन का झोपडा यात नाही. (वास्तुत)

6] बल्बन स्मारक -

- बल्बनाचे स्मारक आज भग्नावस्थेत आहे
- परंतु अत्यंत शास्त्रीय पद्धतीने बांधलेल्या या वास्तुच्या कमानीवरून या स्मारकाचे महत्त्व लक्षात येते

Scanned with OKEN Scanner

04 Section | Q. No. | Marks

प्र. क्र. Q. No.

7) जमातखाना मशीद -

- निझामुद्दीन औलिया या सुफी संताच्या दर्ग्याजवळ अल्लाउद्दीने खिलजीने बांधकाम केले.
- इस्लाम वास्तुशैलीने बांधलेली ही भारतातील सर्वात प्राचिन मशिदींपैकी एक होय.
- या मशिदीत लाल रंगाच्या दगडाचा वापर केला असून त्यात तीन कक्ष आहेत.
- या वास्तुचे बांधकाम करताना मुख्य उद्देश मशीद बांधणे हा नसुन शेख निझामुद्दीन औलीयाचे स्मारक बांधणे हा होता.
- त्यामुळे त्यात एक मध्यवर्ती कक्ष होता.

8) अलाई दरवाजा -

- कुव्वत - उल - इस्लाम मशिदीच्या विस्तार करण्यासाठी इ.स. १३११ मध्ये अल्लाउद्दीन खिलजीने दक्षिण दिशेला जे दरवाजे प्रवेशद्वार बांधले ते म्हणजे 'अलाई दरवाजा' होय.
- आज ही वास्तु जर्जर झाली असुन तरी तिच्या अवशेषावरून ती इस्लाम वास्तुकलेचा मुकुटमणी होते असे स्पष्टपणे निदर्शनास येते.
- सर जॉन मार्शल म्हणतो की या वास्तुचा वास्तुशास्त्रज्ञ कुणीही असो त्याने केवळ परंपरागत शैलीचा वापर न करता काही बारीकसारीक गोष्टीही विचारपूर्वक कामात आणल्या.
- अशा प्रकारे काही भिन्न प्रकार तर उत्कृष्टरित्या वास्तु करण्यात आल्या.

12/15

Scanned with OKEN Scanner

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR (EMPOWERED AUTONOMOUS)

CONTINUOUS INTERNAL EXAMINATION

Subject – History

Class: M.A I Semester: II.

Paper Title: History of Sultanate India - II

Paper No: VIII

Subject Code: DSC08HIS21

Date:	13-3-2025.
Total Marks:	15.
Type of Test:	Open Book Test.
Module:	

Mark List of Students

Sr. No.	Roll No	Marks	Sr. No.	Roll No	Marks
1	1218132	–		7010	10
2	1218133	–		7011	13
3	1218134	14		7021	09
4	7003	15		1218117	12
5	7004	13			
6	7005	14			
7	7006	13			
8	7007	10			
9	7008	12			
10	7009	10			

Dr. S.R. Kattimani
HEAD
DEPARTMENT OF HISTORY
VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR
(EMPOWERED AUTONOMOUS)

Scanned with OKEN Scanner

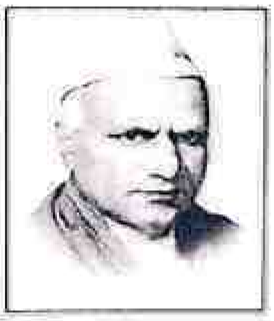

Dissemination of Education for Knowledge, Science and Culture.
-Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's

Vivekanand College, Kolhapur

(Empowered Autonomous)

Department of History

History of Medieval India: Open book - Report

Date: 15/03/2025

The students of M.A. Part-1 in the History Department of Vivekananda College had Open book test on the paper " History of Medieval India" on Thursday, 13th March, 2025. There were 14 students present at this time. The Open book test helped the students reduce their fear of exams.

It was seen that the students used many reference tools and the internet to obtain information for this test. It also helped increase the students' knowledge of the subject and boost their confidence.

Dr. S. R. Kattimani

HEAD
DEPARTMENT OF HISTORY
VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR
(EMPOWERED AUTONOMOUS)

Scanned with OKEN Scanner